

บทที่ 2

มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมของจอห์น รอลส์

จอห์น รอลส์ เป็นนักปรัชญาการเมืองชาวอเมริกันที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคนหนึ่งในศตวรรษที่ 20 ผลงานที่โดดเด่นคือ หนังสือ *ทฤษฎีความยุติธรรม* พิมพ์ขึ้นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1971 ผลงานชิ้นนี้เกิดจากแรงบันดาลใจหลังจากจบการศึกษาระดับปริญญาตรี โดยรอลส์ใช้ชีวิตสามปี (ค.ศ.1943 – ค.ศ.1946) เป็นทหารในสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งรอลส์ได้เห็นถึงความอยุติธรรม ความตายของเพื่อนร่วมชาติ และความเห็นแก่ผลประโยชน์ตนของนักการเมืองในสมัยนั้น หลังจากชีวิตทหารรอลส์เริ่มให้ความสนใจกับปรัชญาการเมือง และเริ่มเขียนหนังสือเล่มนี้ในปี ค.ศ. 1950 ตลอดชีวิตของรอลส์สนใจศึกษาแง่มุมในการพัฒนาชีวิตมนุษย์และสังคมให้ดีขึ้น ทฤษฎีความยุติธรรมของรอลส์จึงเป็นมโนทัศน์ทางปรัชญาการเมือง เพื่อให้เกิดความยุติธรรมของสถาบันในระบอบประชาธิปไตย โดยเป็นไปเพื่อให้เกิดทางเลือกที่มีเหตุผลอย่างเป็นระบบแทนลัทธิประโยชน์นิยม¹ ซึ่งได้รับความนิยมในสมัยนั้น

2.1 จุดมุ่งหมายของจอห์น รอลส์

จอห์น รอลส์ได้นำเสนอผลงานทางปรัชญาการเมืองที่มีลักษณะประนีประนอมระหว่างระบบเสรีนิยมกับระบบสังคมนิยม ซึ่งมีความขัดแย้งกันของแนวคิดเรื่องเสรีภาพกับความยุติธรรมทางสังคม เนื่องจากในทุกระบบมีข้อจำกัดเกี่ยวกับขอบเขตของคุณค่าทางจริยธรรมและคุณค่าทางการเมือง จึงไม่สามารถมีพื้นที่เพียงพอสำหรับคุณค่าทั้งหมด (Rawls, 2001, p. 36) ผลงานของรอลส์มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสวงหาแนวทางในการแก้ไขและความเป็นไปได้ที่จะทำให้สังคมมีเสรีภาพและความยุติธรรมควบคู่กันไป รวมทั้งมีเสถียรภาพในการดำรงอยู่ในยุคสมัยสืบต่อไป (Rawls, 1993, p. 198)

เป้าหมายแรก รอลส์เชื่อว่าสังคมระบบเสรีนิยมที่มีความยุติธรรม (a just liberal society) เป็นสังคมที่จะแก้ปัญหาได้ โดยสถาบันพื้นฐานทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมใน

¹ ทัศนะทางจริยศาสตร์ที่ถือเอาประโยชน์สุขเป็นเกณฑ์ตัดสินความดีชั่ว ถูกผิด กล่าวคือการกระทำที่ก่อให้เกิดประโยชน์สุขมากที่สุดแก่คนจำนวนมากที่สุด ถือว่าเป็นการกระทำที่ดี (ราชบัณฑิตยสถาน, 2548, น. 101)

ระบอบประชาธิปไตยควรสร้างเสรีภาพขั้นพื้นฐานอย่างเท่าเทียมกันสำหรับแต่ละบุคคล กล่าวได้ว่าจอห์น รัชเชอร์สันเป็นนักเสรีนิยมแบบเสมอภาค (egalitarian form of liberalism) (Honderich, 2005, p. 786) โดยทฤษฎีความยุติธรรมของรัชเชอร์สันมีรากฐานมาจากทฤษฎีสัญญาประชาคมแบบดั้งเดิม (the traditional social contract theory) เสนอโดยนักปรัชญาได้แก่ จอห์น ล็อก (John Locke, ค.ศ.1632 - ค.ศ.1704) ฌอง-ฌาค รุสโซ (Jean-Jacques Rousseau, ค.ศ.1712 - ค.ศ. 1778) และ อิมมานูเอล คานต์ (Immanuel Kant, ค.ศ.1724 - ค.ศ.1804) ซึ่งเป็นสัญญาประชาคมในลักษณะเป็นเหตุการณ์จริง (an actual social contract) รัชเชอร์สันได้นำทฤษฎีสัญญาประชาคมมาประยุกต์เป็นนามธรรม จึงเป็นสัญญาประชาคมในลักษณะเป็นเหตุการณ์สมมติ (a hypothetical social contract)

เป้าหมายที่สองคือ การสร้างระบบความยุติธรรมที่มีเหตุผลเพื่อเป็นทางเลือกแทนลัทธิประโยชน์นิยม¹ เหตุผลหลักที่รัชเชอร์สันนำเสนอเนื่องจากเห็นว่าลัทธิประโยชน์นิยมมีจุดอ่อนในหลักการพื้นฐานของสถาบันที่เป็นประชาธิปไตย² รัชเชอร์สันไม่เชื่อว่าลัทธิประโยชน์นิยมสามารถทำให้เกิดความพึงพอใจในสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนที่มีอิสระและเท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่สำคัญอันดับแรกของการพิจารณาสถาบันที่เป็นประชาธิปไตย เนื่องจากความร่วมมือทางสังคมในลัทธิประโยชน์นิยมมุ่งบรรลุเป้าหมายเพื่อให้เกิดผลรวมของความพึงพอใจสูงสุด (the greatest sum of satisfaction) ของปัจเจกชนเป็นสิ่งสำคัญ โดยไม่คำนึงถึงการกระจายความพึงพอใจ รัชเชอร์สันมีทัศนะว่า สังคมต้องกระจายความพึงพอใจของสิทธิและเสรีภาพ โอกาสและความมั่งคั่ง เป็นต้น เพื่อให้แต่ละบุคคลอย่างเต็มที่ (Rawls, 1971, pp. 22-27)

ข้อเสียของลัทธิประโยชน์นิยมคือ สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของปัจเจกชนถูกละทิ้งเพื่อเป้าหมายรวมของสังคม เช่น เพื่อให้เกิดสวัสดิการทางสังคมสูงสุด (maximize social welfare) โดยยอมรับหลักการที่ทำให้เกิดความเสียเปรียบของบุคคลบางกลุ่ม เพื่อเห็นแก่ผลรวมของประโยชน์ที่มากขึ้น (a greater sum of advantages) แก่ส่วนรวม แสดงให้เห็นว่าลัทธิประโยชน์

¹ ลัทธิประโยชน์นิยมที่รัชเชอร์สันหมายถึงคือ ลัทธิประโยชน์นิยมแบบคลาสสิกซึ่งเกิดขึ้นในสหราชอาณาจักร เป็นผลงานของนักปรัชญาชาวอังกฤษตั้งแต่ช่วงปลายศตวรรษที่ 17 โดยมีนักปรัชญาที่มีชื่อเสียง ได้แก่ เจอรัมี เบนแธม (Jeremy Bentham ค.ศ.1748 - ค.ศ.1832) จอห์น สจวต มิลล์ (John Stuart Mill ค.ศ.1806 - ค.ศ.1873) และ เฮนรี ซิดวิก (Henry Sidgwick ค.ศ. 1838 - ค.ศ.1900) (Honderich, 2005, p. 936)

² ในทัศนะของรัชเชอร์สัน ประชาธิปไตยเป็นเงื่อนไขของสังคมที่มีการจัดระเบียบอย่างดี

นิยมให้ความสำคัญแก่สิ่งที่ดีเหนือสิ่งที่ถูกต้อง (the good is prior to the right) (Talissee, 2001, pp. 24-25) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การให้ความสำคัญแก่บรรดาประโยชน์เหนือสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน โดยไม่คำนึงถึงว่าทุกคนมีคุณค่าทางจริยธรรมเท่าเทียมกัน (the equal moral worth) โดยถือว่าความพึงพอใจเท่านั้นเป็นความดีที่มีค่าในตัวเอง (intrinsic good) ราวล์กล่าวว่า “ลัทธิประโยชน์นิยมไม่ให้ความสำคัญแก่ความแตกต่างระหว่างบุคคล” (Rawls, 1971, p. 27)

แนวคิดเรื่องบุคคลมีคุณค่าทางจริยธรรมเท่าเทียมกันนี้เป็นแนวคิดพื้นฐานของราวล์ โดยมีรากฐานความยุติธรรมที่มาจากความเท่าเทียมกัน แม้ว่าสวัสดิการทางสังคมโดยรวมก็ไม่สามารถละเมิดได้ ด้วยเหตุนี้สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานซึ่งมีความยุติธรรมจึงไม่อาจแลกเปลี่ยนหรือต่อรองเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม (Rawls, 1971, pp. 3-4) มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมนี้สะท้อนความคิดเรื่องการเคารพผู้อื่นซึ่งได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของคานต์ โครงสร้างพื้นฐานทางสังคมจึงควรมีรูปแบบที่แสดงถึงความปรารถนาของบุคคลในสังคมที่จะปฏิบัติต่อผู้อื่นในฐานะเป็นจุดหมายในตัวเอง (ends) ไม่ใช่เป็นเพียงวิถีทาง (means) เท่านั้น (Rawls, 1971, p. 179)

ราวล์อ้างถึงอำนาจทางจริยธรรม 2 ประการ (the two moral powers) เพื่อแสดงถึงมโนทัศน์ที่สมบูรณ์ของบุคคล (full conception of a person) ได้แก่ สำนึกในเหตุผลและความมีเหตุผล คือ

1) สำนึกในเหตุผล (reasonable) คือ ความสามารถที่จะเข้าใจ ประยุกต์ และปฏิบัติตามหลักความยุติธรรมในการร่วมมือทางสังคม หรือเรียกว่า “สำนึกในความยุติธรรม” (a sense of justice) ซึ่งเป็นความเต็มใจที่จะปฏิบัติตามหน้าที่และพันธกรณีทางสังคมซึ่งเกิดจากข้อตกลงที่เที่ยงธรรม

2) ความมีเหตุผล (rational) คือ ความสามารถในการกำหนด ทบทวน และ แสวงหามโนทัศน์เรื่องสิ่งที่ดี (a conception of the good) หรือเรียกว่า “การวางแผนชีวิตอย่างมีเหตุผล” (a rational plan of life) ซึ่งเป็นเป้าหมายในการวางแผนการดำเนินชีวิตโดยผ่านการเลือกอย่างมีเหตุผล ทำให้ชีวิตมีคุณค่าและมีความหมาย เช่น ความเชื่อในศาสนาหรือปรัชญาในฐานะที่เป็นเป้าหมายของชีวิต

(Rawls, 2001, pp. 18-19)

ดังนั้นอำนาจทางจริยธรรมทั้งสองนี้จึงเป็นตัวแทนของความเท่าเทียมกันทางจริยธรรมของมนุษย์ซึ่งหมายถึง การที่บุคคลมีมโนทัศน์เรื่องสิ่งที่ดีและมีสำนึกในความยุติธรรม (Rawls, 1971, p. 19) มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมของราวล์ยอมรับว่า บุคคลมีอิสระและเท่าเทียมกันทางจริยธรรม (free and equal moral persons) แต่มีความแตกต่างและขัดแย้งกัน

ในมโนทัศน์เรื่องสิ่งที่ดี โดยที่มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมนั้นเป็นอิสระ (independent) และมีความสำคัญเหนือสิ่งที่ดี (goodness) ทำให้หลักความยุติธรรมกำหนดขอบเขตของมโนทัศน์เรื่องสิ่งที่ดีให้อยู่ภายใต้กรอบของความยุติธรรม โดยรอลส์กล่าวว่า “ระบบสังคมที่ยุติธรรมกำหนดขอบเขตของปัจเจกบุคคลในการพัฒนาจุดมุ่งหมาย และให้กรอบของสิทธิ โอกาส และวิธีการที่จะทำให้สำเร็จซึ่งจุดมุ่งหมายเหล่านี้ โดยแสวงหาได้อย่างเที่ยงธรรมภายใต้กรอบของจุดมุ่งหมายนี้” (Rawls, 1971, p. 31) ลักษณะเด่นของมโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมคือ การให้ความสำคัญแก่สิ่งที่ถูกต้องเหนือสิ่งที่ดี¹

รอลส์มีทัศนะว่า สถาบันหลักทางสังคมควรร่วมมือกันเพื่อกำหนดขอบเขตของสิทธิและหน้าที่ของปัจเจกชน โดยสถาบันหลักมีอิทธิพลต่อความคาดหวังในชีวิตของบุคคล (life prospects) ผ่านโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม ได้แก่ สถาบันทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม รอลส์เห็นว่าโครงสร้างพื้นฐานเป็นหัวใจของหลักความยุติธรรมทางสังคม² เนื่องจากต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลตั้งแต่เกิดจนตาย การที่บุคคลร่วมมือกัน ทำงานร่วมกัน เพื่อชีวิตที่ดีร่วมกัน สังคมจึงควรถูกมองว่าเป็นการลงทุนร่วมกันเพื่อให้ต่างคนต่างได้ประโยชน์ (a cooperative venture for mutual advantage) ระหว่างมนุษย์ที่มีเหตุผลและมีสำนึกในเหตุผล (Rawls, 1971, p. 4)

การร่วมมือกันทางสังคม (social cooperation) ในทัศนะของรอลส์ไม่ใช่แค่การผลิตสิ่งของที่เป็นวัตถุ เช่น รายได้และความมั่งคั่งเท่านั้น แต่ผลิตสิ่งที่เป็นนามธรรมอย่างอื่นด้วย โดยเรียกสิ่งเหล่านี้ว่า ปัจจัยพื้นฐาน (primary goods) ดังต่อไปนี้

1) เสรีภาพขั้นพื้นฐาน ได้แก่ เสรีภาพด้านมโนธรรม อิสรภาพทางความคิด อิสรภาพในการรวมตัวกัน สิทธิและเสรีภาพที่จะปกป้องและยึดมั่นในหลักการ สิทธิและเสรีภาพภายใต้หลักนิติธรรม และ เสรีภาพทางการเมืองที่เท่าเทียมกัน

2) เสรีภาพในการเลือกและเปลี่ยนอาชีพ

3) อำนาจและความรับผิดชอบที่ได้จากตำแหน่งหน้าที่

4) รายได้และความมั่งคั่ง

5) พื้นฐานทางสังคมว่าด้วยการเคารพตนเอง (the social bases of self-respect)

¹ “This priority of the right over the good in justice as fairness turns out to be a central feature of the conception.” (Rawls, 1971, pp. 31-32)

² “The primary subject of the principles of social justice is the basic structure of society,” (Rawls, 1971, p. 54)

(Rawls, 1971, pp. 61-62)

ปัจจัยพื้นฐานเหล่านี้เป็นเครื่องมือช่วยให้บุคคลพัฒนาและใช้อำนาจทางจริยธรรม โดยทุกคนมีหลักประกันถึงความเท่าเทียมกันของเสรีภาพในการกำหนด ทบพวน และ แสวงหา มโนทัศน์เรื่องสิ่งที่ดีในการดำเนินการวางแผนชีวิตตราบใดที่ไม่เกินขอบเขตของหลักความยุติธรรม ปัจจัยพื้นฐานจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับบุคคลในการดำรงชีวิตในสังคม แต่ละบุคคลมีปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นเหมือนกันแต่มีความปรารถนาที่แตกต่างกัน ดังนั้นโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมจึงเป็น ตัวการในการกระจายปัจจัยพื้นฐานอย่างเท่าเทียมกันเพื่ออนาคตของปัจเจกบุคคล

ทฤษฎีความยุติธรรมของรอลส์แสวงหาคำตอบสำหรับการดำเนินการที่เที่ยงธรรม โดยระบุลักษณะเฉพาะและเงื่อนไขที่เที่ยงธรรมในการร่วมมือกันทางสังคมของบุคคลที่อิสระและเท่าเทียมกันในการแสวงหามโนทัศน์เรื่องสิ่งที่ดี ความยุติธรรมในฐานะความเที่ยงธรรมปฏิเสธ แนวคิดในการเปรียบเทียบความพึงพอใจเรื่องความยุติธรรม โดยหลักความยุติธรรมไม่ได้กล่าวถึง ปริมาณหรือการกระจายสวัสดิการ (the distribution of welfare) โดยไม่พยายามทำให้เกิด สวัสดิการที่เท่าเทียมกัน แต่กล่าวถึงการกระจายเสรีภาพ และ ปัจจัยพื้นฐานเท่านั้น (Rawls, 1971, p. 327)

ความยุติธรรมในฐานะความเที่ยงธรรมมุ่งหมายที่จะจัดการกับความไม่เท่าเทียมกัน ของความไม่แน่นอนในชีวิต โดยแบ่งความไม่แน่นอน (contingencies) เป็น 3 อย่างดังนี้

- 1) ความไม่แน่นอนของคุณสมบัติตามธรรมชาติ ได้แก่ พรสวรรค์
- 2) ความไม่แน่นอนของสถานะทางสังคม ได้แก่ ชนชั้นทางสังคม
- 3) ความไม่แน่นอนของโอกาส ได้แก่ โชคชะตา

(Lehning, 2009, p. 22)

เนื่องจากมนุษย์เกิดมาพร้อมกับคุณสมบัติตามธรรมชาติ (natural assets) เช่น ความสามารถ สติปัญญา และ พลังกำลังอย่างไม่เท่าเทียมกัน สถานะทางสังคมมีความแตกต่างกัน สิ่งเหล่านี้ถือเป็นผลมาจากโชคชะตา รอลส์เชื่อว่าความไม่แน่นอนตามธรรมชาติและความไม่แน่นอนทางสังคมนี้เป็นการตัดสินตามอำเภอใจ (arbitrary) ไม่ควรนำมาเป็นตัวกำหนดความ คาดหวังในชีวิตของมนุษย์ เนื่องจากไม่มีกฎเกณฑ์กำหนดสิ่งที่ได้รับจากธรรมชาติ จึงไม่สามารถ นำมาตัดสินทางจริยธรรม (moral judgments) ว่าเป็นสิ่งที่สมควรได้รับทางจริยธรรม (moral desert) การจัดสรรส่วนแบ่งตามธรรมชาติจึงมีความไม่เหมาะสมและไม่ยุติธรรม

ในทัศนะของรอลส์การตัดสินทางจริยธรรมนั้น ไม่มีใครควรได้รับการตัดสินจาก จุดเริ่มต้นของชีวิตที่แตกต่างกันนี้ เช่น พรสวรรค์ ชนชั้นทางสังคม และโชคชะตา ดังนั้นสังคมที่

ยุติธรรมควรมีระบบของการร่วมมือกันทางสังคมในการแก้ปัญหาเหล่านี้ เนื่องจากความไม่แน่นอนเหล่านี้มีอิทธิพลต่อความเป็นไปได้ของมโนทัศน์เรื่องสิ่งที่ดีของปัจเจกบุคคล หลักความยุติธรรมในฐานะความเที่ยงธรรมจึงกำหนดให้โครงสร้างพื้นฐานทางสังคมมีหน้าที่และพันธกรณี (duties and obligations) ต่อปัจเจกบุคคล โดยไม่ควรอ้างถึงสิ่งที่สมควรได้รับทางจริยธรรม

สังคมจะยุติธรรมหรือไม่ขึ้นอยู่กับสถาบันทางการเมือง เศรษฐกิจ และ สังคมของรัฐ โดยรอลส์ได้กล่าวไว้ในบทแรกของหนังสือทฤษฎีความยุติธรรมว่า “ความยุติธรรมทางสังคมเป็นคุณธรรมข้อแรกของสถาบันทางสังคม”¹ ทฤษฎีหรือหลักการใดที่ไม่เป็นความจริง ย่อมต้องถูกแก้ไขหรือปฏิเสธ เช่นเดียวกับกฎหมายและสถาบัน ถ้าปราศจากความยุติธรรมก็จะถูกปฏิรูปหรือถูกยกเลิก สถาบันจึงเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ ไม่ได้เป็นสิ่งที่อยู่เหนือการควบคุมของมนุษย์ในทางตรงข้ามสถาบันเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น

อย่างไรก็ดี การร่วมมือกันระหว่างปัจเจกบุคคลกับสถาบันทางสังคมจะเกิดขึ้นได้ต้องมาจากความผูกพัน (attachments) ของบุคคลต่อผู้อื่นและต่อสถาบัน โดยขึ้นอยู่กับการที่บุคคลมองสิ่งที่ดีที่ส่งผลกระทบต่อผู้อื่นและต่อสถาบัน แนวคิดพื้นฐานอย่างหนึ่งก็คือ การพึ่งพาอาศัยกัน โดยบุคคลมีแนวโน้มที่จะตอบแทนในลักษณะเดียวกัน² หลักการพึ่งพาอาศัยกันนี้เป็นข้อสมมติฐานทางจิตวิทยาที่สำคัญที่สุดในทฤษฎีความยุติธรรมของรอลส์ (Lehning, 2009, p. 24) รอลส์มีทัศนะว่า สถาบันมีอิทธิพลต่อทัศนคติทางจริยธรรมของบุคคลที่เติบโตในสังคม มีการเรียนรู้ และมีพัฒนาการทางจริยธรรม โครงสร้างพื้นฐานทางสังคมที่ยุติธรรมจึงมีความสำคัญ และมีผลต่อบุคคลในการพัฒนาความเข้าใจและความผูกพันกับหลักความยุติธรรม ดังนั้นบุคคลจึงพัฒนาความรู้สึกทางจริยธรรมให้สอดคล้องไปกับความยุติธรรมในฐานะความเที่ยงธรรมซึ่งมีในสังคมที่มีระเบียบแบบแผนอย่างดี³ (a well-ordered society)

¹ “Justice is the first virtue of social institutions,” (Rawls, 1971, p. 3)

² “The basic idea is one of reciprocity, a tendency to answer in kind.” (Rawls, 1971, p. 494)

³ สังคมในอุดมคติที่มีความยุติธรรมอย่างสมบูรณ์ (a perfect just society) กล่าวคือ

- 1) ประชาชนทุกคนยอมรับในมโนทัศน์เรื่องความยุติธรรม และเป็นกรรับรู้โดยสาธารณะ
- 2) ใช้หลักความยุติธรรมในการบัญญัติกฎหมายและการดำเนินการของสถาบัน
- 3) ประชาชนมีสำนึกในความยุติธรรม และ มีความยินดีที่จะปฏิบัติตามเงื่อนไข

(Freeman, 2007, p. 484)

2.2 การให้เหตุผลในมโนทัศน์เรื่องความยุติธรรม

มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมของรอลส์มีรากฐานจากทฤษฎีสัญญาประชาคมแบบดั้งเดิม โดยรอลส์ได้นำทฤษฎีสัญญาประชาคมมาประยุกต์เป็นนามธรรม จึงเป็นสัญญาประชาคมในลักษณะเป็นเหตุการณ์สมมติ ซึ่งเป็นสถานการณ์เริ่มต้น (initial situation) ของการให้เหตุผลในทฤษฎีความยุติธรรม เรียกว่า “สถานะแรกเริ่ม”

2.2.1 สถานะแรกเริ่ม (the original position)

สถานะแรกเริ่มเป็นเหตุการณ์สมมติของกลุ่มบุคคลที่ไม่เอาเปรียบกัน (mutually disinterested) แต่เนื่องจากขาดความรู้เกี่ยวกับคุณสมบัติตามธรรมชาติ และสถานะทางสังคม จึงถูกกำหนดให้มีทัศนคติในแบบทั่วไป องค์ประกอบสำคัญในสถานะแรกเริ่ม คือ “ม่านแห่งความไม่รู้จริง” (a veil of ignorance) ได้แก่ การที่บุคคลในสถานะแรกเริ่มนั้นไม่รู้ข้อมูลเกี่ยวกับตนเอง ไม่รู้ถึงสถานะที่ไม่รู้ถึงสถานะทางสังคม ไม่รู้ถึงคุณสมบัติและความสามารถตามธรรมชาติ (natural assets and abilities) ไม่รู้ถึงสติปัญญาและพลังกำลัง (intelligence and strength) ไม่รู้ถึงมโนทัศน์เรื่องสิ่งที่ดี ไม่รู้ถึงความโน้มเอียงทางจิตวิทยา (psychological propensities) ไม่รู้ถึงสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและการเมือง ไม่รู้ระดับของอารยธรรมและวัฒนธรรม และไม่รู้ถึงยุคสมัย (generation) ของตนเอง (Rawls, 1971, p. 137) รวมถึงไม่รู้ถึงเชื้อชาติ และเพศของตนด้วย (Rawls, 1993, pp. 24-25)

การที่บุคคลในสถานะแรกเริ่มนั้นไม่รู้ข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับตนเองภายใต้ม่านแห่งความไม่รู้จริง ก็เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการใช้หลักการอื่นๆ ในการจัดระเบียบสังคม (social order) เพื่อผลประโยชน์ของตัวเอง ทำให้ไม่มีใครได้เปรียบในการต่อรอง ไม่มีใครเป็นผู้นำใคร จึงทำให้มีสถานภาพที่เป็นอิสระและเท่าเทียมกัน และเพื่อทำให้สามารถตัดสินใจเลือกได้ ดังนั้นม่านแห่งความไม่รู้จริงจึงไม่ปิดบังมากจนเกินไป ความรู้บางอย่างยังคงมีอยู่ เช่น ความรู้ในเรื่องทั่วไปเกี่ยวกับสังคมมนุษย์ มีความเข้าใจกิจกรรมทางการเมือง และ ทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ พื้นฐานองค์การทางสังคม และกฎทางจิตวิทยาต่างๆ ซึ่งจริงๆ แล้วกลุ่มบุคคลมีความรู้ในความจริงโดยทั่วไปเพื่อใช้เลือกหลักความยุติธรรม ไม่มีเหตุผลที่จะกำจัดความจริงเหล่านี้ออกไป (Rawls,

1971, p. 138) พวกเขาเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ทั่วไปว่า อยู่ภายใต้สถานการณ์ของความยุติธรรมที่เป็นภาวีสัยและอัตวิสัย¹ (รายละเอียดในหัวข้อ 2.3)

เนื่องจากในโลกที่เราอยู่มีความไม่แน่นอนทางธรรมชาติและทางสังคมที่ไร้กฎเกณฑ์ จึงต้องปรับให้สถานการณ์เริ่มต้นมีความเท่าเทียมกัน โดยปิดกั้นความรู้ที่จะส่งผลให้เกิดอคติ (biased) เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่เที่ยงธรรมอย่างเป็นเอกฉันท์ (unanimity) ความคิดเรื่องสถานะแรกเริ่มภายใต้मानแห่งความไม่รู้จริงจำกัดให้การเลือกหลักความยุติธรรมเป็นไปโดยเที่ยงธรรม (Rawls, 1971, p. 140) ดังนั้นรอลส์จึงเรียกว่า “ความยุติธรรมในฐานะความเที่ยงธรรม” (justice as fairness) เนื่องจากหลักความยุติธรรมเกิดจากข้อตกลงร่วมกันในสถานการณ์เริ่มต้นที่เป็นธรรมนี้ จึงถือว่าหลักการที่ตกลงร่วมกันนี้มีความยุติธรรมโดยเป็นกระบวนการที่บริสุทธิ์ยุติธรรม² ในระดับสูงสุด (pure procedural justice at the highest level) (Rawls, 1999, p. 310)

การเลือกหลักความยุติธรรมภายใต้मानแห่งความไม่รู้จริง เพื่อให้แน่ใจว่าไม่มีใครได้เปรียบเสียเปรียบกันในการเลือกนี้ จึงไม่มีความได้เปรียบจากความไม่แน่นอนตามธรรมชาติและความไม่แน่นอนทางสังคม เพื่อให้ใครสามารถออกแบบหลักการที่เอื้อต่อผลประโยชน์ของตนเอง เช่น การเอื้อประโยชน์แก่ชนชั้นทางสังคมของตนเอง ศาสนาที่ตนเองนับถือ เนื่องจากทุกคนอยู่ในภาวะที่คล้ายกัน ดังนั้นหลักความยุติธรรมจึงเป็นผลของข้อตกลงที่เที่ยงธรรม (fair agreement) สภาพของสถานะแรกเริ่มทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่มีลักษณะแบบเดียวกัน (symmetry) ในฐานะเป็นบุคคลที่มีจริยธรรมโดยมีเหตุผลและมีสำนึกในเหตุผล สถานการณ์เริ่มต้นนี้จึงมีความเที่ยงธรรมระหว่างปัจเจกบุคคล

แนวคิดของคานต์มีอิทธิพลต่อทฤษฎีความยุติธรรมของรอลส์ โดยข้อมูลที่ถูกจำกัดอย่างมากภายใต้मानแห่งความไม่รู้จริง แคพอเพียงต่อกลุ่มบุคคลเพื่อให้ได้ข้อตกลงที่มีเหตุผล³ โดยมาจากแนวคิดของคานต์เรื่องการใช้เหตุผลในทางปฏิบัติ (practical reason) มานแห่งความไม่รู้จริงทำให้บุคคลในสถานะแรกเริ่มขาดความรู้ที่สามารถทำให้เลือกหลักการที่ถูกกำหนดด้วย

¹ “information about the general circumstances of society: they know it exists under the circumstances of justice, both objective and subjective.” (Lehning, 2009, p. 29)

² กระบวนการที่บริสุทธิ์ยุติธรรมเป็นหลักการที่ผลลัพธ์เกิดจากกระบวนการที่เที่ยงธรรม (fair procedure) เช่นเดียวกับการออกสลากกินแบ่งรัฐบาล

³ ข้อตกลงที่มาจากกำหนัดตนเองอย่างอิสระ โดยไม่ถูกกำหนัดด้วยสิ่งอื่น ๆ

สิ่งอื่นๆ¹ โดยจำกัดการสืบหาข้อมูล (ascertainment) ของมโนทัศน์เรื่องสิ่งที่ดีของตนเอง ดังนั้น รอลส์จึงแก้ปัญหาด้วยการนำเสนอปัจจัยพื้นฐานเป็นเครื่องมือให้บุคคลใช้ตัดสินมโนทัศน์เรื่องสิ่งที่ดี โดยพัฒนาอำนาจทางจริยธรรมทั้งสองในการเลือกหลักความยุติธรรม รวมทั้งยังมีความรู้เกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานเพื่อให้การเลือกเกิดขึ้นได้ โดยที่กลุ่มบุคคลในสถานะแรกเริ่มไม่ได้มีความปรารถนาแบบอัตนियม (egoism) แต่มีความปรารถนาที่จะมีปัจจัยพื้นฐานเพื่อที่จะบรรลุการวางแผนชีวิตของตนเอง (Lehning, 2009, pp. 30-31)

ม่านแห่งความไม่รู้จริงทำให้เกิดปัญหาของการเลือกในภาวะที่ไม่แน่นอนโดยตรง² เมื่อเป็นเช่นนี้รอลส์ได้ให้เหตุผลในการแก้ปัญหาเรื่องความไม่แน่นอนของการเลือกของบุคคลในสถานะแรกเริ่มภายใต้ม่านแห่งความไม่รู้จริง เรียกว่า “กฎที่เสี่ยงน้อยที่สุด”³ (the maximin rule) บุคคลจะเลือกทางเลือกที่ปลอดภัยที่สุด หรือ กล่าวได้ว่าเป็นทางเลือกที่เลวที่สุดแต่ดีที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับทางเลือกที่เลวที่สุดอื่นๆ เช่นเดียวกับการลงทุนในธุรกิจที่มีความเสี่ยงที่จะขาดทุนน้อยที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับการลงทุนในธุรกิจอื่นๆ

กลุ่มบุคคลในสถานการณ์เริ่มต้นเป็นบุคคลที่มีเหตุผล และ มีความสนใจที่แตกต่างกัน พวกเขายินดีที่จะได้ส่วนแบ่งที่มากขึ้นดีกว่าการได้ส่วนแบ่งที่น้อยลง โดยไม่ได้หมายความว่ากลุ่มบุคคลนี้เป็นพวกอัตนियม แต่เป็นปัจเจกบุคคลที่มีความสนใจเฉพาะเรื่อง เช่น รายได้และความมั่งคั่ง โดยไม่สนใจว่าบุคคลอื่นจะสนใจสิ่งใด จึงถือได้ว่ามีความสนใจตรงข้ามกัน (Rawls, 1971, p. 13) ดังนั้น กลุ่มบุคคลที่มารวมตัวกันเพื่อความร่วมมือในสังคมจึงเลือกหลักการที่กำหนดสิทธิและหน้าที่ขึ้นพื้นฐาน และ ตัดสินผลประโยชน์ทางสังคมร่วมกัน ซึ่งความร่วมมือทางสังคมนี้จะทำให้ต่างคนต่างได้ประโยชน์มากกว่าการที่แต่ละบุคคลจะได้รับโดยไม่ร่วมมือกัน แต่ละบุคคลจะ

¹ “Now the veil of ignorance deprives the persons in the original position of the knowledge that would enable them to chose heteronomous principles.” (Rawls, 1971, p. 252)

² “The veil of ignorance leads directly to the problem of choice under uncertainty.” (Rawls, 1971, p. 172)

³ กฎที่เสี่ยงน้อยที่สุดไม่ใช่กฎที่ให้คำตอบตายตัว ไม่มีหลักเกณฑ์ตัดสินโดยเฉพาะว่าทางเลือกไหนดีที่สุด หรือเลวที่สุด ดังนั้นกลุ่มบุคคลในสถานะแรกเริ่มต้องถกเถียงกันถึงการให้ลำดับต่างๆ แก่ทางเลือกตามความสนใจที่ต่างกันของแต่ละบุคคล (Lehning, 2009, p. 40)

ตัดสินใจด้วยเหตุผลอย่างมีระบบ การเลือกโดยกลุ่มบุคคลที่มีเหตุผลในสถานการณ์ที่เป็นสมมติฐาน โดยมีเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกันเช่นนี้ ก็เพื่อหาทางออกร่วมกันในการตัดสินใจหลักความยุติธรรม

ในการหาคำตอบให้แก่มนต์ศน์เรื่องความยุติธรรมในฐานะความเที่ยงธรรมจึงต้องผ่านการตัดสินใจหลักความยุติธรรมในสถานะแรกเริ่ม โดยมีประเด็นว่าลัทธิประโยชน์นิยมจะเป็นที่ยอมรับในหลักการนี้หรือไม่ รอลส์ให้เหตุผลว่าเนื่องจากบุคคลในสถานะแรกเริ่มปรารถนาที่จะปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง และมีความสามารถในการพัฒนามนต์ศน์เรื่องสิ่งที่ดี จึงไม่มีเหตุผลที่จะยอมรับการสูญเสียเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่เป็นผลรวมของความพึงพอใจ บุคคลที่มีเหตุผลจะไม่ให้ความสำคัญแก่โครงสร้างพื้นฐานที่สร้างผลรวมของประโยชน์สูงสุดโดยไม่คำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน หลักประโยชน์สุขจึงไม่สอดคล้องกับมนต์ศน์เรื่องความร่วมมือทางสังคมของบุคคลที่มีความเท่าเทียมกันเพื่อต่างคนต่างได้ประโยชน์¹

สถานะแรกเริ่มสอดคล้องกับทฤษฎีสัญญาประชาคมแบบดั้งเดิม แต่เนื่องจากไม่ได้เป็นสัญญาที่เกิดขึ้นจริงในอดีต สถานะแรกเริ่มจึงเป็นสถานการณ์สมมติโดยแท้ (purely hypothetical situation) ซึ่งไม่ได้มีจุดประสงค์ที่จะอ้างถึงสภาวะธรรมชาติ (state of nature) แต่เป็นเครื่องมือในการช่วยทำให้มนต์ศน์เรื่องความยุติธรรมกระจ่างขึ้น (Talissee, 2001, p. 32) โดยสถาบันทางสังคมจะยุติธรรมได้ต้องผ่านข้อตกลงที่เป็นสมมติฐานเริ่มต้นนี้ก่อน ถึงจะเลือกรัฐธรรมนูญและสภานิติบัญญัติในการออกกฎหมายให้สอดคล้องกับหลักความยุติธรรมที่ได้ตกลงกัน ข้อตกลงที่มีเงื่อนไขจากสถานการณ์เริ่มต้นนี้ ทำให้การเลือกหลักการเป็นไปด้วยเหตุผล และการยอมรับความจริงข้อนี้ใช้เป็นพื้นฐานของการยอมรับโดยสาธารณะ (public acceptance)

ความยุติธรรมในฐานะความเที่ยงธรรมนี้ เป็นทฤษฎีว่าด้วยพันธสัญญา (a contract theory) ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้กับทฤษฎีทางจริยศาสตร์ (a moral theory) แต่เนื่องจากทฤษฎีความยุติธรรมของรอลส์เป็นทฤษฎีว่าด้วยพันธสัญญาที่อ้างในลักษณะเป็นเหตุการณ์สมมติ จึงไม่สามารถนำไปใช้ในการจัดตั้งรัฐบาลโดยตรง แต่เป็นการทำให้ยอมรับในหลักจริยธรรมที่ได้ตกลงไว้ (certain moral principles) ในสถานการณ์เริ่มต้นเท่านั้น จึงไม่ใช่ทฤษฎีว่าด้วยพันธสัญญาฉบับสมบูรณ์ เนื่องจากแนวคิดของนักพันธสัญญานิยม (contractarian) จะต้องกล่าวถึงระบบ

¹ "Thus it seems that the principle of utility is incompatible with the conception of social cooperation among equals for mutual advantage." (Rawls, 1971, p. 14)

จริยธรรมทั้งหมด ไม่ใช่แค่เพียงความยุติธรรมเท่านั้น โดยรอลส์กล่าวว่า “เราต้องตระหนักถึงข้อจำกัดของความยุติธรรมในฐานะความเที่ยงธรรมด้วย”¹ (Rawls, 1971, p. 17)

เนื่องจากบุคคลในสถานะแรกเริ่มเป็นภาวะสมมติ ไม่มีบุคคลแบบนั้นจริงๆ ไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบกับพฤติกรรมของมนุษย์ แต่เป็นไปเพื่ออธิบายการตัดสินใจทางจริยธรรมและความสำนึกในความยุติธรรม สถานะแรกเริ่มจึงเป็นเครื่องมือในการทดสอบทางความคิดซึ่งทำให้เกิดความกระจ่างในการให้เหตุผลต่อตนเองและสาธารณะ² โดยรอลส์มีทัศนะว่า การให้เหตุผลของความยุติธรรมไม่สามารถยืนอยู่บนพื้นฐานของความว่างเปล่าทางจริยธรรม (moral vacuum) แต่ต้องมาจากการยอมรับของเสียงส่วนใหญ่ซึ่งเป็นมติมหาชน (consensus) ดำเนินการให้เหตุผลโดยสาธารณะ (public justification) (Rawls, 1971, p. 581) รอลส์มีทัศนะว่า จริยศาสตร์ต้องหาค้นหาข้อตกลงพื้นฐานที่เป็นไปได้ โดยนำเสนอการให้เหตุผลในทฤษฎีความยุติธรรมที่เรียกว่า “ดุลยภาพจากการไตร่ตรอง”

2.2.2 ดุลยภาพจากการไตร่ตรอง (Reflective equilibrium)

ดุลยภาพจากการไตร่ตรองเป็นสมมติฐานเกี่ยวกับการให้เหตุผลทางจริยศาสตร์ ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีทางอภิปรัชญา การให้เหตุผลทางจริยศาสตร์ตามทัศนะของรอลส์จะต้องผ่านกระบวนการให้เหตุผลทางจริยธรรม (moral reasoning) เท่านั้น ซึ่งต้องมีความสอดคล้องกับความเชื่อทางจริยธรรม³ (moral convictions) ในภาพรวม โดยผ่านการพิจารณาอย่างรอบคอบต่อทัศนะทางจริยธรรมอื่นๆ ประกอบแล้ว ซึ่งรอลส์เรียกว่า “ดุลยภาพจากการไตร่ตรองอย่างกว้างขวาง” (wide reflective equilibrium) (Lehning, 2009, p. 36) จากหลักการนี้แสดงถึงการให้เหตุผลในมโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมของรอลส์ที่ไม่ยอมรับการให้เหตุผลของนักธรรมชาตินิยม (naturalism) และการหาเหตุผลแบบนิรนัย (deduction) จากพื้นฐานความจริงทางอภิปรัชญา (Freeman, 2007, p. 37) บทบาทของจริยศาสตร์ในทัศนะของรอลส์ คือ การหาหลักจริยธรรม

¹ ทฤษฎีความยุติธรรมของรอลส์ไม่มีแนวคิดเรื่องสัตว์ และ ธรรมชาติ

² “a thought-experiment for the purpose of public and self-clarification” (Rawls, 2001, p. 17)

³ ความเชื่อทางจริยธรรมในดุลยภาพจากการไตร่ตรอง คือ การที่มนุษย์มีความสามารถในการให้เหตุผลและตัดสินใจทางจริยธรรม (moral reasoning and judgment) โดยไม่ใช้ความเชื่อหรือ ความสามารถทางจิตวิญญาณ เช่น ความเชื่อในศาสนา

(moral conceptions) ที่มีนัยแฝงเกี่ยวกับความสามารถทางจริยธรรมของมนุษย์ โดยรอลส์ได้รับอิทธิพลจากการตีความแบบคานต์ (Kantian interpretation) รอลส์กล่าวว่า “เราอาจตั้งสมมุติฐานได้ว่าทุกคนมีหลักจริยธรรมในตนเอง”¹

ดุลยภาพจากการไตร่ตรองจึงไม่ใช่การค้นหาหลักจริยธรรมที่เข้ากันได้กับความเชื่อเท่านั้นแต่จะต้องผ่านกระบวนการพิจารณาวิเคราะห์อย่างรอบคอบ ดุลยภาพจากการไตร่ตรองจึงมีลักษณะแบบโสกราติค² (Socratic) ซึ่งเป็นการตรวจสอบตนเอง (self-examination) ของความสำนึกในความยุติธรรมเพื่อค้นหาหลักความยุติธรรมที่สะท้อนการตัดสินใจทางจริยธรรมอย่างรอบคอบ ดังนั้น ดุลยภาพจากการไตร่ตรองจึงสอดคล้องกับแนวคิดแบบคานต์ที่เกี่ยวกับจริยธรรมซึ่งมีนัยแฝงในการรับรู้ทางจริยธรรม (moral awareness) ในการใช้เหตุผลในทางปฏิบัติ

ดังนั้น หลักจริยธรรมในทัศนะของรอลส์จึงเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องการกำหนดตนเองอย่างอิสระ (autonomy) ซึ่งใช้ในดุลยภาพจากการไตร่ตรอง โดยรอลส์เรียกว่า “ทฤษฎีทางจริยศาสตร์ที่มีโครงสร้างตามแนวคิดแบบคานต์” (Kantian Constructivism in Moral Theory) (Freeman, 2007, p. 38) ดุลยภาพจากการไตร่ตรองต้องผ่านการพิจารณาความเชื่อต่างๆ ทางจริยธรรมให้เกิดความสอดคล้องกันในภาพรวม ดังนั้น หลักจริยธรรมดังกล่าวจึงไม่สอดคล้องกับลัทธิสัญชาตญาณ³ (intuitionism) และ ลัทธิที่มีความเชื่อในพระบัญชาของพระเจ้า (divine command doctrines) ซึ่งให้ความสำคัญกับหลักจริยธรรมที่เกิดขึ้นก่อนและเป็นอิสระต่อการให้เหตุผลทางจริยธรรม (Freeman, 2007, pp. 32-33)

ดุลยภาพจากการไตร่ตรองมีบทบาทในการกำหนดหลักความยุติธรรมโดยเป็นการให้เหตุผลในทฤษฎีทางจริยศาสตร์ ไม่ใช่การให้เหตุผลในเรื่องทั่วไป (Lehning, 2009, pp. 33-34) ตัวอย่างเช่น การให้เหตุผลว่าลัทธิประโยชน์นิยมนั้นไม่สอดคล้องกับหลักความยุติธรรม ดังนั้นการตัดสินใจจึงไม่ได้เกี่ยวข้องกับความจริงทางประสบการณ์ แต่เป็นการตัดสินใจเลือกของการกระทำที่ควรโดยผ่านสถานะแรกเริ่ม หลักความยุติธรรมที่ถูกเลือกในสถานะแรกเริ่มนั้นจึงสอดคล้องกับการตัดสินใจอย่างรอบคอบซึ่งแสดงถึงสำนึกในความยุติธรรม

¹ “We may suppose that everyone has in himself the whole form of a moral conception.” (Rawls, 1971, p. 50)

² วิธีการสอนหรือการถกเถียงแบบที่โสกราตีสใช้เป็นวิธีการตรวจสอบแนวความคิด

³ ลัทธิที่ถือว่าความดีความชั่ววิญญูไม่ได้แต่รู้ได้จากจิตโดยตรง โดยไม่ต้องอาศัยการอ้างเหตุผล

รอลส์ได้ให้ตัวอย่างการตัดสินทางจริยธรรม เช่น การกีดกันทางศาสนา และการเหยียดเชื้อชาติ (religious intolerance and racial discrimination) ว่าเป็นสิ่งที่ไม่ยุติธรรม (Rawls, 1971, p. 19) และอ้างประโยคของประธานาธิบดีลินคอล์น (Lincoln) ที่กล่าวว่า “ถ้าการมีทาสไม่ผิด ก็ไม่มีอะไรผิด”¹ รอลส์มีทัศนะว่าความเชื่อเช่นนี้ต้องมีอยู่อย่างกว้างขวางเพื่อใช้ในการตัดสิน โดยเรียกว่า “การตัดสินอย่างรอบคอบ” (considered judgments) ซึ่งเป็นจุดยืนทางจริยธรรมที่คงที่โดยที่มันทัศนเรื่องความยุติธรรมจำเป็นต้องสอดคล้องกับการตัดสินอย่างรอบคอบ (Rawls, 1971, p. 20)

ดังนั้นการพิจารณาดุลยภาพจากการไตร่ตรอง เริ่มต้นจากการที่บุคคลในสถานะแรกเริ่มเลือกหลักความยุติธรรมโดยพิจารณาทบทวนกลับไปกลับมา (back and forth) เพื่อให้การตัดสินอย่างรอบคอบของบุคคลตรงกับหลักความยุติธรรมและเงื่อนไขในสถานการณ์เริ่มต้น โดยพิจารณาจาก

1) พิจารณาการตัดสินอย่างรอบคอบกับหลักความยุติธรรม โดยพิจารณาว่าหลักความยุติธรรมมีเหตุผลหรือไม่ ถ้ามีเหตุผลตรงกับ การตัดสินอย่างรอบคอบก็ยอมรับ

2) พิจารณาการตัดสินอย่างรอบคอบกับเงื่อนไขของสถานการณ์เริ่มต้น โดยพิจารณาว่าภายใต้เงื่อนไขของสถานการณ์เริ่มต้นนี้มีความยุติธรรมหรือไม่ ถ้ามีเหตุผลตรงกับ การตัดสินอย่างรอบคอบก็ยอมรับ

(Lehning, 2009, p. 35)

เมื่อเกิดความไม่ลงรอยกัน (discrepancy) ในการพิจารณาทั้งสองนี้ ดุลยภาพจากการไตร่ตรองจะเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้ายังไม่เกิดตรงกันระหว่างการตัดสินอย่างรอบคอบของบุคคลกับหลักความยุติธรรมและเงื่อนไขของสถานการณ์เริ่มต้นให้เป็นที่ยอมรับในการใช้เหตุผลโดยสาธารณะ ก็จะนำไปสู่การพิจารณาแก้ไขปรับปรุงการตัดสินอย่างรอบคอบอีกครั้งจนกว่าจะตรงกัน รอลส์กล่าวว่า การให้เหตุผลเกิดจากการสนับสนุนกันของการพิจารณาทบทวนเรื่องต่างๆ เพื่อให้ทุกอย่างที่นำมาพิจารณาร่วมกันตรงกัน และ สอดคล้องกัน² ในทัศนะของรอลส์ สถานะแรกเริ่มภายใต้มาตรฐานแห่งความไม่รู้จักจริงได้กำหนดเงื่อนไขของสถานการณ์เริ่มต้นที่น่าเชื่อถือที่สุด

¹ “If slavery is not wrong, nothing is wrong.” (Rawls, 2001, p. 29)

² “its justification is a matter of the mutual support of many considerations, of everything fitting together into one coherent view.” (Rawls, 1971, p. 21)

โดยนำไปสู่การเลือกหลักความยุติธรรมซึ่งสอดคล้องกับการตัดสินอย่างรอบคอบ (Rawls, 1971, p. 18)

2.3 หลักความยุติธรรมของจอห์น รอลส์

หลักความยุติธรรมเกิดจากข้อตกลงทางสังคม (social arrangements) เพื่อให้การกระจายผลประโยชน์และภาระหน้าที่ (benefits and burdens) ของความร่วมมือทางสังคมให้เป็นไปอย่างเหมาะสม โดยมอบหมายสิทธิและหน้าที่ตลอดระยะเวลาของการร่วมมือกัน โดยมีเงื่อนไขที่เรียกว่า สถานการณ์ของความยุติธรรม (the circumstances of justice) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลจากนักปรัชญา เดวิด ฮูม (David Hume, ค.ศ.1711 - ค.ศ.1776) กล่าวคือ สมาชิกในสังคมต่างมีทัศนคติในความเชื่อที่แตกต่างกันทำให้มีความคิดเรื่องสิ่งที่ดีแตกต่างกันด้วย เมื่ออยู่ร่วมกันในสังคมที่ทรัพยากรธรรมชาติมีอยู่จำกัด จึงไม่เพียงพอต่อความต้องการของทุกคน (everyone's wants) โดยสถานการณ์ของความยุติธรรมนี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) สถานการณ์ที่เป็นภววิสัย (objective circumstances) คือ ภาวะที่ความร่วมมือของมนุษย์เกิดขึ้นได้ภายใต้เงื่อนไขของความขาดแคลนปานกลาง (the condition of moderate scarcity) กล่าวคือ อยู่ในอาณาเขตที่มีทรัพยากรธรรมชาติอย่างจำกัด คือ ไม่ได้อุดมสมบูรณ์จนล้นเกินความต้องการ แต่ก็ไม่ได้ขาดแคลนจนไม่สามารถแบ่งปันกันได้

2) สถานการณ์ที่เป็นอัตวิสัย (subjective circumstances) คือ สถานการณ์ที่สมาชิกในสังคมมีเป้าหมายและความสนใจแตกต่างกัน ดังนั้นจึงเกิดข้อเรียกร้องของบุคคลในเรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์ทางสังคม

(Rawls, 1971, pp. 126-127)

บุคคลในสถานะแรกเริ่มรับรู้ถึงสถานการณ์ของความยุติธรรมเหล่านี้ โดยที่กลุ่มบุคคลพยายามที่จะพัฒนามโนทัศน์เรื่องสิ่งที่ดีอย่างดีที่สุด¹ ภายใต้मानแห่งความไม่รู้จักจริง โดยร่วมกันหาเงื่อนไขที่เที่ยงธรรม (fair terms) ซึ่งนำไปกำหนดโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม และเลือกหลักความยุติธรรมในสถานะแรกเริ่มนี้

¹ "the parties try to advance their conception of the good as best they can."

2.3.1 หลักความยุติธรรม

ความยุติธรรมในฐานะความเที่ยงธรรมของรอลส์เป็นมโนทัศน์แบบเสรีนิยม¹ ในระบอบประชาธิปไตย กล่าวคือ ให้ความสำคัญแก่การกระจายเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่เท่าเทียมกัน โดยคำนึงถึงความเท่าเทียมกันของมนุษย์เป็นหลัก เพื่อให้ปัจเจกบุคคลมีอิสระและเลือกใช้ชีวิตในแนวทางของตนได้ ประชาชนในระบอบประชาธิปไตยมีสิทธิทางการเมืองอย่างเท่าเทียมกัน รวมทั้งความเท่าเทียมกันของโอกาสในการศึกษาและอาชีพ รอลส์ไม่ใช่นักเสมอภาคนิยมแบบสุดขั้ว เนื่องจากรอลส์ยอมรับความไม่เท่าเทียมกันเพื่อให้บุคคลที่เสียเปรียบที่สุดในสังคมได้รับผลประโยชน์สูงสุด โดยที่สิทธิ เสรีภาพ และ โอกาส เป็นสิ่งที่รอลส์ได้ให้ไว้ในหลักความยุติธรรมสองข้อ ซึ่งมีดังนี้

2.3.1.1 หลักความเท่าเทียมกันของเสรีภาพ (The Principle of Equal Liberty)

หลักข้อที่หนึ่ง (The First Principle) บุคคลแต่ละบุคคลมีสิทธิในระบบเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่เท่าเทียมกันอย่างกว้างขวางและสอดคล้องกับระบบเสรีภาพสำหรับทุกคน² เรียกว่า “หลักความเท่าเทียมกันของเสรีภาพ”

สาระสำคัญของหลักข้อที่หนึ่ง คือ สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคลมีความเท่าเทียมกัน โดยมีเป้าหมายของอุดมการณ์ทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่ประชาชนมีสถานะอย่างเท่าเทียมกันในการใช้อำนาจทางการเมือง รอลส์ได้รับแนวคิดเรื่องความเท่าเทียมกันของประชาชนในเรื่องความยุติธรรมและอรรถประโยชน์ส่วนรวม (the common good) จากแนวคิดของรูสโซ บุคคลในหลักข้อที่หนึ่งนั้นมีความเป็นอิสระ ปกครองตนเอง พัฒนาศักยภาพของมนุษย์ และแสวงหาชีวิตที่ดี ซึ่งเป็นแนวคิดของบุคคลในอุดมคติแบบเสรีนิยมที่มีอิสรภาพ (liberalisms of freedom) โดยได้รับอิทธิพลเรื่องนี้จากแนวคิดของคานต์ รอลส์ได้ให้ความ

¹ ปรัชญาทางการเมืองที่ให้ความสำคัญแก่ค่านิยมที่สนับสนุนเสรีภาพของปัจเจกชนอย่างสมบูรณ์ โดยบุคคลจะไม่ตกอยู่ภายใต้กฎหมาย สถาบัน เงื่อนไข และความเชื่อใดๆ ที่ปิดกั้นและจำกัดสิทธิ เสรีภาพ และการพัฒนาของมนุษยชาติ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2552, น. 153)

² “Each person is to have an equal right to the most extensive total system of equal basic liberties compatible with a similar system of liberty for all.” (Rawls, 1971, p. 302)

แตกต่างแก่แนวคิดเรื่องบุคคลในอุดมคติแบบเสรีนิยมที่มีความสุข (liberalisms of happiness) ซึ่งเป็นแนวคิดของนักเสรีนิยมคลาสสิกที่เห็นว่า ความยุติธรรมเป็นเครื่องมือเพื่อให้บรรลุเป้าหมายเรื่องความสุขของปัจเจกชน (individual happiness) ตามทัศนะของรอลส์แล้ว ความเป็นอิสระ (independence) และ อิสรภาพ (freedom) ต่างหากที่เป็นจุดมุ่งหมายอันดับแรกของความยุติธรรม

หลักข้อที่หนึ่งกล่าวถึงเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ซึ่งไม่ได้หมายถึงเสรีภาพแบบลอยๆ เสรีภาพขั้นพื้นฐานมี 5 อย่าง คือ

- 1) เสรีภาพด้านมโนธรรม และ อิสรภาพทางความคิด (liberty of conscience and freedom of thought)
- 2) อิสรภาพในการรวมตัวกัน (freedom of association)
- 3) เสรีภาพทางการเมืองที่เท่าเทียมกัน (equal political liberties)
- 4) สิทธิและเสรีภาพที่จะปกป้องและยึดมั่นในหลักการ และอิสรภาพของบุคคล (the rights and liberties that protect the integrity and freedom of the person) เช่น เสรีภาพในการเลือกอาชีพ สิทธิในทรัพย์สินส่วนตัว
- 5) สิทธิและเสรีภาพภายใต้หลักนิติธรรม (the rights and liberties covered by the rule of law)

(Rawls, 1971, p. 61)

เสรีภาพในทัศนะของรอลส์มีความเป็นประชาธิปไตยในแง่ที่ให้เสรีภาพทางการเมืองอย่างเท่าเทียมกัน ทำให้ประชาชนทุกคนมีสิทธิในการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองอย่างเท่าเทียมกัน เสรีภาพด้านมโนธรรมเปิดโอกาสในการนับถือหรือปฏิเสธความเชื่อในสิ่งต่างๆ เช่น การนับถือศาสนา โดยอิสรภาพทางความคิดเปิดโอกาสให้แสดงออกในความคิดเห็นต่างๆ อิสรภาพในการรวมตัวกันทำให้บุคคลในสังคมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่แตกต่างกันได้ บุคคลมีเสรีภาพในการเลือกอาชีพ มีสิทธิในทรัพย์สินส่วนตัว โดยสิทธิและเสรีภาพเหล่านี้ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายภายใต้หลักนิติธรรม (Freeman, 2007, pp. 47-51)

ในทัศนะของรอลส์สิทธิในทรัพย์สิน (rights of property) ไม่ได้มีแบบไม่จำกัด แต่ในหลักข้อที่หนึ่งนี้ให้บุคคลมีสิทธิถือครองทรัพย์สิน และมีสิทธิในการใช้ทรัพย์สินได้ ดังนั้นในหลักข้อที่หนึ่งจึงไม่ใช่หลักที่จะกำหนดถึงขอบเขตของเสรีภาพทางเศรษฐกิจ (economic liberties) แต่รอลส์ได้กำหนดขอบเขตนี้ในหลักความแตกต่างซึ่งอยู่ในหลักข้อที่สอง เสรีภาพทางเศรษฐกิจจึงถูกเชื่อมโยงกับหลักข้อที่สอง สิทธิในทรัพย์สินของรอลส์มีความซับซ้อนและถูกควบคุมอย่าง

เหมาะสม เช่น ไม่ได้ให้อิสรภาพในการใช้ทรัพย์สินส่วนตัวตามอำเภอใจ เนื่องจากอิสรภาพของบุคคลมีไว้เพื่อพัฒนาและใช้อำนาจทางจริยธรรมของบุคคลที่มีอิสระและเท่าเทียมกัน (Rawls, 1993, p. 293) รอลส์ไม่ได้ให้เสรีภาพของบุคคลมากเท่าหลักเสรีภาพของจอห์น สจวต มิลล์ (John Stuart Mill, ค.ศ.1806 – ค.ศ.1973) ซึ่งในทัศนะของมิลล์บุคคลมีเสรีภาพในการทำตามอำเภอใจตราบเท่าที่การกระทำนั้นไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น เช่น การเล่นพนัน การเสพยา (Freeman, 2007, p. 48) แต่เสรีภาพของรอลส์มีไว้เพื่อพัฒนาและใช้อำนาจทางจริยธรรมของบุคคลที่มีเหตุผลและมีสำนึกในเหตุผลโดยใช้ปัจจัยพื้นฐานเป็นเครื่องมือ ซึ่งรวมถึงพื้นฐานทางสังคมว่าด้วยการเคารพตนเอง เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของชีวิต (Rawls, 1971, p. 61)

ในทัศนะของรอลส์ไม่มีเสรีภาพใดสำคัญกว่าเสรีภาพอื่นๆ เสรีภาพขั้นพื้นฐานมีความเท่าเทียมกัน แนวคิดเรื่องเสรีภาพของรอลส์มีความแตกต่างกับนักอิสรนิยม² (libertarian) เช่น โรเบิร์ต โนซิค (Robert Nozick, ค.ศ.1938 – ค.ศ.2002) ซึ่งให้ความสำคัญแก่สิทธิในทรัพย์สิน และอิสรภาพของพันธสัญญา (freedom of contract) มากที่สุด เช่น ไม่สามารถละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานในการถือครองทรัพย์สินได้ (basic rights of property)

ในหลักข้อที่หนึ่งนั้นไม่สามารถจำกัดเสรีภาพด้วยเหตุผลอื่นๆ นอกจากเสรีภาพขั้นพื้นฐานด้วยกัน³ แสดงให้เห็นว่ารอลส์ให้ความสำคัญของเสรีภาพเหนือสิ่งอื่นใด (the priority of liberty) การจำกัดเสรีภาพขั้นพื้นฐานอย่างหนึ่งก็เพื่อปกป้องเสรีภาพขั้นพื้นฐานอื่นๆ โดยเสรีภาพอื่นที่ไม่ใช่เสรีภาพขั้นพื้นฐานที่รอลส์ระบุไว้ย่อมไม่ถือว่ามีค่าสำคัญเท่า เช่น อิสรภาพของพันธสัญญา หรือ หลักข้อที่สองว่าด้วยผลประโยชน์ของผู้ที่เสียเปรียบที่สุดในสังคม หลักข้อที่หนึ่งนั้นเป็นหลักการที่รอลส์เน้นความเท่าเทียมกันของสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานเพื่อใช้ในการหักล้างลัทธิประโยชน์นิยมเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลเพื่อประโยชน์สุขของคนจำนวนมากที่สุดว่ามีเหตุผลไม่เพียงพอ

¹ นักปรัชญาการเมืองลัทธิประโยชน์นิยมแบบคลาสสิก เขียนหนังสือ *Essay on Liberty* พิมพ์ขึ้นในปี ค.ศ. 1859

² ลัทธิอิสรนิยมเป็นแนวความคิดเสรีนิยมแบบเบ็ดเสร็จ ที่ถือว่าสิทธิพื้นฐานของปัจเจกชนบางประเภทไม่อาจถูกยกเลิกหรือเพิกถอนด้วยเหตุผลของการมีประโยชน์ร่วมกันได้ และไม่เห็นด้วยกับการที่รัฐเข้ามาแทรกแซงในกิจการของเอกชน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2552, น. 153)

³ “liberty can be restricted for the sake of liberty itself.” (Rawls, 1971, p. 244)

รอลส์ยืนยันว่า ความยุติธรรมในฐานะความเที่ยงธรรมมีเป้าหมายที่จะให้คุณค่าของเสรีภาพ (the worth of liberty) แก่ทุกคน¹ โดยให้คุณค่าสูงสุดแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องที่สุดในสังคม เนื่องจากตราบาติที่ประชาชนขาดความรู้ ความเข้าใจ ขาดทุนทรัพย์ เสรีภาพย่อมไม่มีความหมาย เป็นสิ่งที่มีอยู่ลอยๆ เนื่องจากไม่มีโอกาสเข้าถึงเสรีภาพขั้นพื้นฐานอย่างแท้จริง ดังนั้นหลักข้อที่สอง จึงมีความจำเป็นเพื่อให้ทุกคนเข้าถึงเสรีภาพขั้นพื้นฐานโดยเฉพาะกับบุคคลที่เกี่ยวข้องที่สุดในสังคม การที่จะทำให้เกิดเสรีภาพขั้นพื้นฐานอย่างมีคุณค่าได้จึงต้องรวมหลักการทั้งสองข้อด้วยกัน (Rawls, 1971, p. 205)

2.3.1.2 หลักความเท่าเทียมกันของโอกาส (The Principle of Fair Equality of Opportunity)

หลักข้อที่สอง (The Second Principle) ความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจและสังคมเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ

1) ตำแหน่งหน้าที่เปิดโอกาสให้แก่ทุกคนภายใต้เงื่อนไขของความเท่าเทียมกัน และความเที่ยงธรรมของโอกาส เรียกว่า “หลักความเท่าเทียมกันของโอกาส”

2) เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ที่มากที่สุดของกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องมากที่สุด² (the least advantaged) โดยสอดคล้องกับหลักอรรถประโยชน์ที่เที่ยงธรรม³ (The Just Saving Principle) เรียกว่า “หลักความแตกต่าง”

¹ รอลส์ไม่เห็นด้วยกับการให้ทุกคนมีคุณค่าของเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งมาจากฐานของสวัสดิการ (welfare-based) ในการกระจายสวัสดิการอย่างเท่ากัน เนื่องจากทุกคนมีปัจจัยพื้นฐานอย่างเท่าเทียมกันแล้ว จึงไม่ใช่หน้าที่ของสถาบันทางสังคมที่จะจัดสรรส่วนแบ่งให้เท่ากัน บุคคลควรมีอิสระที่จะแสวงหาสิ่งที่มีคุณค่าตามความปรารถนาของตนเอง (Rawls, 1993, p. 326)

² บุคคลที่เกี่ยวข้องมากที่สุดที่สุดในทัศนะของรอลส์ หมายถึง ผู้ที่เกี่ยวข้องในสังคม เนื่องจากความไม่แน่นอนตามธรรมชาติและความไม่แน่นอนทางสังคม ทำให้เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องมากที่สุดในการมีปัจจัยพื้นฐาน ได้แก่ สิทธิและเสรีภาพ โอกาสและอำนาจ รายได้และความมั่งคั่ง ตัวอย่างเช่น ชนกลุ่มน้อย แรงงานที่ขาดทักษะ (กรรมกร)

³ เนื่องจากสังคมเป็นการร่วมมือกันรุ่นต่อรุ่นผ่านยุคสมัย จึงมีความจำเป็นต้องอรรถประโยชน์เพื่อเป็นหลักประกันให้คนรุ่นต่อไป เพื่อไม่ให้ทรัพยากรถูกใช้จนหมด รอลส์ได้ให้แนวทางไว้ว่าให้อรรถประโยชน์ในสัดส่วนที่เท่ากับคนรุ่นก่อนหน้า (previous generation) ได้เก็บออมไว้ให้คนรุ่นปัจจุบัน (Freeman, 2007, p. 473)

(Rawls, 1971, p. 302)

นักปรัชญาลัทธิประโยชน์นิยมแบบคลาสสิก เช่น อדם สมิท (Adam Smith, ค.ศ. 1723 – ค.ศ. 1790) ให้ความสำคัญแก่ประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ (economically efficient) ทำให้เอื้อประโยชน์แก่ผู้ที่มีความสามารถมากกว่า เนื่องจากสามารถสร้างผลงานได้มากกว่า ย่อมเป็นผู้ที่ได้เปรียบทางสังคม รอลส์ไม่เห็นด้วยกับเรื่องนี้และไม่เห็นว่าเป็นสังคมที่ยุติธรรม เนื่องจากเป็นการใช้ระบบที่วัดจากผลงาน (meritocracy) คือ ให้รางวัลแก่ผู้ที่สร้างประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจมากกว่าการให้คุณค่าทางสังคม (Freeman, 2007, pp. 88-89) ในทัศนะของรอลส์การให้โอกาสที่เท่าเทียมกันในการศึกษาแก่บุคคลที่ด้อยพรสวรรค์และความสามารถมากกว่าคนปกติทั่วไป เพื่อให้พัฒนาขีดความสามารถ ทำให้เกิดโอกาสที่จะแข่งขันในสังคมได้ เช่น โอกาสที่เที่ยงธรรมนี้ช่วยทำให้แรงงานที่ไม่มีทักษะได้เงินสนับสนุนในการฝึกอาชีพ เพื่อให้พัฒนาทักษะในการมีโอกาสในอาชีพตามความสามารถ

ความเท่าเทียมกันของโอกาสในทัศนะของรอลส์ ไม่ได้เปิดให้มีการแข่งขันอย่างเสรีเท่า่นั้น แต่ผู้สมัครทุกคนควรมีโอกาสอย่างเท่าเทียมกัน (equal opportunity) ในการแข่งขันอย่างเที่ยงธรรม ทำให้เกิดโอกาสแห่งความสำเร็จของบุคคลที่มีความตั้งใจและมีความสามารถเหมือนกันอย่างเท่าเทียมกัน เช่น บุคคลที่มีระดับสติปัญญาเท่ากัน ควรได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน แม้ว่าสถานภาพทางสังคมจะแตกต่างกัน ดังนั้นระบบการศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชนควรเปิดโอกาสให้กับทุกคนได้เข้ารับการศึกษา และ ตำแหน่งหน้าที่การงานต้องไม่กีดกันระหว่างชนชั้นทางสังคม (Rawls, 1971, p. 73)

กล่าวโดยสรุป โอกาสที่เท่าเทียมกันโดยเที่ยงธรรมนี้มีเพื่อพัฒนาบุคคลที่มีพรสวรรค์และความสามารถให้พัฒนาความสามารถของตนอย่างเท่าเทียมกับผู้ที่มีความสามารถเท่ากัน และให้โอกาสกับผู้ที่ย่ำแย่เปรียบในสังคมให้สามารถแข่งขันได้อย่างเท่าเทียมกัน เป็นการแสดงถึงความความเป็นบุคคลที่มีความเท่าเทียมกันในสังคมโดยปราศจากการแบ่งชนชั้นทางสังคม การกีดกันทางเพศ เชื้อชาติ และ ศาสนา โดยไม่ให้ผู้ที่ได้เปรียบในสังคม เช่น ผู้ที่มีพรสวรรค์และความสามารถสูง มีสถานะทางสังคมสูงกว่า ได้โอกาสในการศึกษาและอาชีพมากกว่า

2.3.1.3 หลักความแตกต่าง (The Difference Principle)

แนวคิดเรื่องการช่วยเหลือบุคคลที่ย่ำแย่เปรียบในสังคมนั้น ได้รับการสนับสนุนจากศาสนาต่างๆ ว่าเป็นหน้าที่ทางจริยธรรมของปัจเจกบุคคลที่จะช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส นักปรัชญาการเมืองเสรีนิยมทั้งหลาย เช่น ล็อก คานต์ มิลล์ ก็เห็นพ้องกันว่าเป็นหน้าที่ของรัฐในการช่วยเหลือผู้ที่ย่ำแย่เปรียบในสังคม แต่ผู้ที่ย่ำแย่เปรียบก็ไม่สามารถอ้างสิทธิที่จะเรียกร้องจากผู้ที่ได้เปรียบได้

รอลส์มีความคิดที่ต่างออกไปในเรื่องนี้ โดยเสนอหลักความแตกต่างซึ่งเป็นความยุติธรรมในการจัดสรรเกี่ยวกับการกระจายปัจจัยพื้นฐานอย่างเป็นธรรม รอลส์มองว่าไม่ใช่แค่หน้าที่ของสังคมที่จะช่วยเหลือผู้ที่เสียเปรียบที่สุดเท่านั้น แต่เป็นหน้าที่ของความยุติธรรมโดยผ่านโครงสร้างพื้นฐานที่เที่ยงธรรมด้วย

แนวคิดเรื่องความยุติธรรมในการจัดสรรนี้มาจากแนวคิดของนักปรัชญาสังคมนิยมที่ต่อต้านทุนนิยมในศตวรรษที่ 19 ได้แก่ คาร์ล มากซ์ (Karl Marx, ค.ศ.1818 – ค.ศ.1883) เนื่องจากเห็นว่ามีความช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน ทั้งๆ ที่กรรมกรเป็นเจ้าของแรงงานในภาคผลิตแต่กลับถูกเอาเปรียบจากนายทุน จึงควรมีการกระจายผลประโยชน์อย่างเที่ยงธรรม (fair distribution) แต่นักอิสลามนิยม อย่างเช่น โรเบิร์ต โนซิค ปฏิเสธแนวคิดของความยุติธรรมในการจัดสรร เนื่องจากไปขัดขวางการจัดสรรตามธรรมชาติ (natural distribution) ของระบบตลาดเสรี (free market) และสิทธิในทรัพย์สินส่วนตัว แต่ยอมรับการให้หรือการแลกเปลี่ยนด้วยความสมัครใจ (voluntary gifts or transactions)

รอลส์เห็นว่าไม่มีเหตุผลที่จะไม่ยอมรับความไม่เท่าเทียมกันในรายได้และความมั่งคั่ง ถ้าเป็นไปได้เพื่อทำให้เกิดประโยชน์มากขึ้นแก่ทุกคน ซึ่งย่อมดีกว่าการกระจายส่วนแบ่ง (distributive shares) โดยใช้ความเท่าเทียมกันเป็นจุดอ้างอิง (the benchmark of equality) (Rawls, 1971, p. 151) ในทัศนะของรอลส์กลุ่มบุคคลที่ได้ผลประโยชน์มากกว่าย่อมมีเหตุผลที่จะแบ่งปันส่วนแบ่งเพื่อกลุ่มบุคคลที่เสียเปรียบมากที่สุด เนื่องจากถึงแม้กระจายผลประโยชน์เท่ากันก็ไม่ทำให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งดีขึ้น ตัวอย่างเช่น การช่วยให้คนที่เสียเปรียบมากที่สุดในสังคมมีชีวิตที่ดีขึ้น สังคมโดยรวมย่อมดีขึ้น เช่น มีสินค้าที่มีคุณภาพเพราะแรงงานมีทักษะความสามารถสูง

หลักความแตกต่างจึงเป็นหลักที่ทำให้ไม่มีผู้ที่ได้เปรียบและเสียเปรียบจากความไม่แน่นอนตามธรรมชาติและจากความไม่แน่นอนทางสังคม ตัวอย่างเช่น การที่บุคคลเกิดมาในตระกูลที่ร่ำรวยในสังคมชั้นสูง ย่อมมีโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมดีกว่าผู้ที่ด้อยโอกาสทางสังคม ทำให้ได้รับตำแหน่งหน้าที่การงานที่ดี มีรายได้และความมั่งคั่ง เมื่อใช้หลักความแตกต่างจึงเกิดการกระจายรายได้และความมั่งคั่งนี้สู่คนที่ด้อยโอกาสในสังคม ซึ่งเป็นบุคคลที่เสียเปรียบในสังคม เนื่องจากเกิดมาในสถานะทางสังคมที่ด้อยกว่า หรือ ด้อยสติปัญญาและความสามารถ รอลส์ถือว่ามนุษย์ไม่สามารถเลือกเกิดได้ ธรรมชาติจัดสรรให้คนมีความแตกต่างกัน โดยที่ความแตกต่างนี้ต้องไม่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตตามเป้าหมายที่ตนเป็นผู้กำหนด ดังนั้น หลักความแตกต่างจึงช่วยให้เกิดความเท่าเทียมกันในลักษณะสมดุล ไม่ใช่ความเท่าเทียมกันในเชิงปริมาณ

หลักความแตกต่างเป็นหลักการของสถาบันทางเศรษฐกิจและสังคมในการกระจายปัจจัยพื้นฐานเพื่อทำให้เกิดผลประโยชน์มากที่สุด (the greatest benefit) แก่กลุ่มคนที่เสียเปรียบมากที่สุด ในสังคม รอลส์กล่าวว่า “ปัจจัยพื้นฐานทางสังคมทั้งหมด ได้แก่ เสรีภาพและโอกาสรายได้และความมั่งคั่ง พื้นฐานทางสังคมว่าด้วยการเคารพตนเอง ต้องกระจายอย่างเท่าเทียมกัน เว้นแต่การกระจายนั้นเป็นไปเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ที่ยากจนที่สุด”¹ โดยมีวิธีการที่หนึ่งในการให้สิทธิแก่คนที่เสียเปรียบที่สุดในสังคม สามารถเรียกร้องสิทธิของตนในการกำหนดนโยบายผ่านโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งแตกต่างกับระบบเศรษฐกิจแบบอื่นๆ โดยเฉพาะรัฐสวัสดิการแบบทุนนิยม² (capitalist welfare state) ซึ่งให้หลักประกันทางสังคมขั้นต่ำ (social minimum) แต่ไม่ได้ให้สิทธิในการกำหนด จัดการ ถือครองทรัพย์สิน การผลิต และการแลกเปลี่ยนแก่ผู้ที่ยากจนในสังคม (Freeman, 2007, p. 99) ทำให้สมาชิกที่เสียเปรียบที่สุดในสังคมไม่มีโอกาสในการพัฒนามโนทัศน์เรื่องสิ่งที่ดี และวางแผนชีวิตได้อย่างเท่าเทียมกับผู้ที่ได้เปรียบในสังคม

รอลส์มีความเห็นว่า รัฐสวัสดิการแบบทุนนิยมมีจุดอ่อนกล่าวคือ แม้ว่าจะมีหลักประกันทางสังคมขั้นต่ำแต่ไม่ได้แก้ไขข้อเรียกร้องในการให้คุณค่าที่เที่ยงธรรม (fair value) ของผู้ที่ยากจนที่สุดได้ เนื่องจากผู้ที่ยากจนที่สุดไม่มีสิทธิในการเรียกร้องได้ตามแนวทางแบบประโยชน์นิยมทำให้เกิดช่องว่างระหว่างชนชั้นทางสังคม การให้หลักประกันทางสังคมขั้นต่ำจึงไม่ได้แก้ปัญหาของผู้ที่ยากจนที่สุดได้อย่างยั่งยืน เพราะขาดสิทธิและเสรีภาพที่เที่ยงธรรมในการดำเนินชีวิต และปราศจากแนวคิดของการพึ่งพาอาศัยกันซึ่งทำให้เกิดความร่วมมือทางสังคมเพื่อผลประโยชน์ของทุกคน ทั้งหลักความแตกต่างและหลักความเท่าเทียมกันของโอกาสมีเงื่อนไขเพื่อให้ปัจเจกบุคคลมีความเท่าเทียมกันอย่างยั่งยืนในสังคมที่มีระเบียบแบบแผนอย่างดี

¹ “All social primary goods – liberty and opportunity, income and wealth, and the bases of self-respect - are to be distributed equally unless an unequal distribution of any or all of these goods is to the advantage of the least favored.” (Rawls, 1971, p. 303)

² เป็นระบบเศรษฐกิจที่ยอมให้เอกชนมีกรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิต มีเสรีภาพในการผลิต และการประกอบการทางเศรษฐกิจ โดยที่รัฐมีหน้าที่ในการจัดสวัสดิการด้านต่างๆ ในการจัดหาช่วยเหลือ ขยายโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงปัจจัยที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เช่น การศึกษา การสาธารณสุข (ราชบัณฑิตยสถาน, 2552, น. 45, 281)

หลักความแตกต่างจึงกำหนดให้สังคมกระจายส่วนแบ่งมากที่สุดแก่ผู้ที่เสียเปรียบมากที่สุด ในสังคม โดยใช้การจัดเก็บภาษีรายได้ ทรัพย์สิน ที่ดิน และ มรดก ตัวอย่างเช่น การใช้นโยบายเรื่องภาษีรายได้เพื่อทำให้รายได้สุทธิของแต่ละคนมีความใกล้เคียงกันเพิ่มมากขึ้น โดยให้คนรวยเสียภาษีในสัดส่วนที่สูงขึ้นตามอัตราการเพิ่มขึ้นของรายได้ เพื่อให้เกิดการแตกออกของทรัพย์สินที่ถือครองจำนวนมากของผู้ที่ได้เปรียบในสังคม ทำให้เกิดการจัดสรรที่ยุติธรรม โดยความยุติธรรมจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผ่านกระบวนการทั้งหมดในหลักความยุติธรรม ข้อเรียกร้องในหลักความแตกต่างกำหนดให้โครงสร้างของสถาบันพื้นฐานทางเศรษฐกิจให้ปัจจัยพื้นฐานสูงสุดแก่ผู้ที่ยากจนที่สุดในสังคม แต่ความไม่เท่าเทียมกันของรายได้และความมั่งคั่งที่ให้ผลประโยชน์แก่ผู้ที่ยากจนที่สุดจะเกิดขึ้นไม่ได้หากปราศจากเสรีภาพขั้นพื้นฐานและความเท่าเทียมกันของโอกาส โดยไม่สามารถแลกเปลี่ยนเสรีภาพ โอกาสในการศึกษาและอาชีพ เพื่อผลประโยชน์ทางรายได้และความมั่งคั่งได้ ตัวอย่างเช่น การได้รับเงินเดือนเพิ่มขึ้นโดยไม่มีโอกาสศึกษาต่อ ทำให้ปิดกั้นโอกาสในการดำเนินชีวิตตามอุดมการณ์ของตนเอง

แนวคิดของรอลส์เรื่องความยุติธรรมในการจัดสรรมีลักษณะที่ซับซ้อน เนื่องจากหลักความแตกต่างเป็นหลักการสำคัญ แต่หลักข้ออื่นๆ กลับมีลำดับความสำคัญมาก่อน ดังนั้นการพิจารณาหลักความแตกต่างจึงไม่สามารถพิจารณาอย่างเป็นอิสระจากหลักการข้ออื่นๆ (Freeman, 2007, p. 139)

2.3.2 กฎลำดับความสำคัญ (The Priority Rule)

รอลส์ได้วางกฎในการพิจารณาโดยเรียกชื่อว่า “กฎลำดับความสำคัญ” ซึ่งถือว่าเป็นกฎที่มีการจัดลำดับความสำคัญก่อนหลังของหลักความยุติธรรม (a lexical order of the principles) โดยอธิบายว่า หลักความยุติธรรมข้อแรก ได้แก่ หลักความเท่าเทียมกันของเสรีภาพมีความสำคัญก่อนหลักความยุติธรรมข้อที่สอง และ หลักความเท่าเทียมกันของโอกาสมีความสำคัญก่อนหลักความแตกต่าง กฎลำดับความสำคัญกำหนดให้หลักความยุติธรรมเป็นไปตามลำดับ ดังนี้

2.3.2.1 กฎข้อที่หนึ่ง

เสรีภาพมีความสำคัญเป็นอันดับแรก (the priority of liberty) การจำกัดเสรีภาพเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของเสรีภาพเท่านั้น (only for the sake of the liberty) ความสำคัญของเสรีภาพอยู่เหนือความสำคัญของหลักความยุติธรรมข้อที่สอง (Rawls, 1971, p. 302) โดยไม่

สามารถแลกเปลี่ยนเสรีภาพกับความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทางเศรษฐกิจ แม้แต่ผู้ที่เสียเปรียบมากที่สุดทางสังคม เช่น การซื้อสิทธิขายเสียงทางการเมือง

เหตุผลหลักของการจัดความสำคัญเป็นลำดับต้นให้แก่เสรีภาพ ก็เพราะสำหรับบุคคลที่อยู่ในสถานะแรกเริ่ม ปัจจัยพื้นฐานเป็นสิ่งจำเป็นในการดำเนินชีวิต และการแสวงหาประโยชน์เรื่องสิ่งที่ดีในการบรรลุการวางแผนชีวิต สิทธิและเสรีภาพจึงมีความสำคัญก่อนสิ่งอื่นๆ ในปัจจัยพื้นฐานทั้งหมด รอลส์อธิบายว่า การจัดสรรปัจจัยพื้นฐานมีขึ้นอย่างเท่าเทียมกัน เว้นแต่การกระจายที่ไม่เท่าเทียมกันนี้เพื่อประโยชน์ของทุกคน ดังนั้นความยุติธรรมในทัศนะของรอลส์จึงเกิดจากความไม่เท่าเทียมกันที่ไม่ได้ให้ผลประโยชน์แก่ทุกคน¹

2.3.2.2 กฎข้อที่สอง

ความสำคัญของความยุติธรรมมาก่อนประสิทธิภาพและสวัสดิการ (the priority of justice over efficiency and welfare) หลักความยุติธรรมข้อที่สอง มีความสำคัญก่อนหลักประสิทธิภาพ (The Principle of Efficiency) และ การทำให้เกิดผลรวมของประโยชน์สูงสุด (maximizing the sum of advantages) โดยหลักความยุติธรรมข้อที่สอง หลักความเท่าเทียมกันของโอกาสมีลำดับความสำคัญก่อนหลักความแตกต่าง (Rawls, 1971, pp. 302-303)

หลักความยุติธรรมข้อที่สอง หลักความเท่าเทียมกันของโอกาสมีลำดับความสำคัญก่อนหลักความแตกต่าง เพราะต้องเริ่มจากการให้โอกาสแก่บุคคลในสังคมอย่างเท่าเทียมกันก่อน เพื่อจะได้พัฒนาชีวิตของตนเอง พัฒนาความรู้ ความสามารถ สามารถมีอาชีพที่ตนปรารถนา ไม่ถูกปิดกั้นเพียงเพราะไม่ได้รับการศึกษา หรือถูกปิดกั้นจากตำแหน่งหน้าที่ เพราะถูกกีดกันทางเพศ หรือ ถูกเหยียดเชื้อชาติและศาสนา และการได้รับตำแหน่งหน้าที่ต้องไม่ขึ้นอยู่กับชนชั้นทางสังคม เมื่อบุคคลมีเสรีภาพและโอกาสที่เท่าเทียมกันแล้ว จึงมาตกลงกันว่า จะจัดสรรผลประโยชน์อย่างไรที่จะทำให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน โดยมุ่งให้ผลประโยชน์แก่กลุ่มบุคคลที่เสียเปรียบมากที่สุด เพื่อให้พวกเขาได้พัฒนาชีวิตไปในทิศทางที่ดีขึ้น มีรายได้และมีความมั่งคั่งมากขึ้น²

¹ "Injustice, then, is simply inequalities that are not to the benefit of all." (Rawls, 1971, p. 62)

² รอลส์ตัดประเด็นของบุคคลที่ไม่พยายามขวนขวายทำงาน หรือ ยินยอมที่จะเป็นผู้มีรายได้น้อย ออกจากการพิจารณา มิฉะนั้นบุคคลในสังคมก็จะไม่เกิดการขวนขวายในการผลิตปัจจัยพื้นฐาน โดยรอให้สถาบันทางสังคมเข้ามาช่วยเหลือ

เนื่องจากหลักความแตกต่างยอมรับความไม่เท่าเทียมกันของรายได้และความมั่งคั่งก็ต่อเมื่อเป็นไปเพื่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดแก่สมาชิกที่เสียเปรียบที่สุดในสังคม แต่ความไม่เท่าเทียมกันที่ให้ผลประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ที่เสียเปรียบโดยปิดกั้นโอกาสของผู้ที่เสียเปรียบในสังคม จะไม่เป็นที่ยอมรับแม้ว่าผู้ที่เสียเปรียบจะได้รายได้และความมั่งคั่งมากขึ้นก็ตาม เนื่องจากรอลส์ให้ความสำคัญต่อการมีสถานะที่เท่าเทียมกันก่อนความร่ำรวย และให้ความสำคัญต่อการศึกษาโดยผู้ที่เกิดมามีสถานะทางสังคมด้อยกว่าจะได้รับความเท่าเทียมกันของโอกาสที่เที่ยงธรรมในการพัฒนาขีดความสามารถของตน โดยปราศจากความเสียเปรียบในสถานะทางสังคม ดังนั้นหลักความเท่าเทียมกันของโอกาสจึงแก้ปัญหาของความไม่เท่าเทียมกันในการศึกษาเนื่องจากสถานะทางสังคม ส่วนคนที่ด้อยความสามารถ และ พรสวรรค์ รัฐจำเป็นต้องส่งเสริมมากกว่าคนปกติ เพื่อให้มีโอกาสในการแข่งขันอย่างเท่าเทียมกัน เช่น แรงงานที่ไม่มีทักษะ รัฐต้องให้เงินสนับสนุนเพื่อให้เกิดทักษะในการแข่งขันในระบบตลาดเสรีได้

รอลส์ไม่เห็นด้วยกับหลักประสิทธิภาพซึ่งเป็นหลักของนักเสรีนิยมแบบคลาสสิก โดยจัดการสิทธิและหน้าที่ในโครงสร้างพื้นฐานทำให้เกิดการกระจายที่มีประสิทธิภาพ (efficient distribution) แต่ยอมมีผู้ด้อยประสิทธิภาพที่สุด (the worst-off) และเป็นผู้ที่ได้รับผลประโยชน์น้อยที่สุด รอลส์ได้นำเสนอหลักการที่ตรงข้าม คือ หลักความแตกต่างเพื่อแก้ปัญหาผู้ที่เสียเปรียบที่สุดในสังคม (Freeman, 2007, p. 469) การคำนวณผลรวมของประโยชน์สูงสุดก็เป็นวิธีการของลัทธิประโยชน์นิยม โดยนำไปสู่การสะสมที่เกินอัตรา (an excess rate of accumulation) ทำให้เกิดกลุ่มคนที่เสียผลประโยชน์เพื่อให้ได้ผลประโยชน์รวมสูงสุด กลุ่มคนที่เสียผลประโยชน์นี้กลายเป็นคนยากจนซึ่งจะส่งผลกระทบต่อคนรุ่นหลังด้วย ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันในสังคมในระยะยาว แต่หลักความแตกต่างสามารถแก้ปัญหาผู้ที่เสียผลประโยชน์ได้โดยเน้นการกระจายรายได้และความมั่งคั่งโดยเป็นการแก้ปัญหาแบบยั่งยืน

รอลส์คำนึงถึงระบบที่ยุติธรรมของการร่วมมือกัน ซึ่งทำให้เกิดชีวิตที่ดีขึ้นของทุกคนมากกว่าการที่บุคคลจะดำรงอยู่ด้วยตนเองโดยปราศจากความร่วมมือกัน แม้ว่าสังคมเป็นการลงทุนร่วมกันเพื่อต่างฝ่ายต่างได้ประโยชน์ แต่ว่าบุคคลมีความแตกต่างกันจึงมีความขัดแย้งกันในแสวงหาจุดมุ่งหมายของตนเอง โดยที่แต่ละบุคคลต้องการส่วนแบ่งที่มากขึ้น หลักความยุติธรรมจึงเป็นหลักการที่จะแก้ปัญหานี้ โดยไม่ทำให้ความต้องการลดลง แต่เป็นการแก้ปัญหาโดยการกระจายส่วนแบ่งที่เหมาะสม (Rawls, 1971, p. 4) โดยทฤษฎีความยุติธรรมตั้งข้อสันนิษฐานว่าเมื่อปัจเจกชนเกิดความขัดแย้งกันในกลุ่มเพื่อเรียกร้องผลประโยชน์ของตน พวกเขายินดีที่จะ

ปฏิบัติอย่างยุติธรรม โดยไม่ละทิ้งผลประโยชน์ของตน¹ เพราะฉะนั้นหลักความยุติธรรมจึงมีความจำเป็นในการกระจายผลประโยชน์และภาระหน้าที่ในการร่วมมือกันทางสังคม

เมื่อดำเนินการตามหลักความยุติธรรมทั้งสองข้อที่ได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของการตกลงร่วมกันเพื่อยอมรับหลักการร่วมกันที่จะควบคุมโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมให้ดำเนินการด้วยความเที่ยงธรรม ทำให้เกิดสังคมที่มีการจัดระเบียบแบบแผนอย่างดี เป็นสังคมที่มีทั้งเสรีภาพและความยุติธรรม จึงกล่าวได้ว่าเป็นปลายทางของความยุติธรรมทางสังคม (the end of social justice) (Rawls, 1971, p. 205)

2.4 บุคคลที่มีความยุติธรรม

ในทัศนะของรอลส์บุคคลที่มีความยุติธรรม (a just person) คือ บุคคลที่มีคุณธรรมของความยุติธรรม (the virtue of justice) รอลส์ได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดของคานต์ โดยให้ความสำคัญแก่แนวคิดเรื่องมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีจริยธรรม มีอิสระและเท่าเทียมกัน ดังนั้นการที่มนุษย์สามารถกำหนดตนเองได้อย่างอิสระจึงเป็นความดีที่มีค่าในตนเองของมนุษย์ แสดงให้เห็นว่าคุณธรรมของความยุติธรรมนั้นเป็นความดีที่มีค่าในตัวเอง (Freeman, 2007, p. 272) โดยมีอำนาจทางจริยธรรมสองอย่างเป็นแรงกระตุ้นคือ ความมีเหตุผลและสำนึกในเหตุผล กล่าวคือ

1) บุคคลที่มีเหตุผล คือ บุคคลที่มีการวางแผนชีวิตอย่างมีเหตุผลโดยมีความสัมพันธ์กับสิ่งที่ดีของมนุษย์ บุคคลสามารถกำหนด ทบทวน แสวงหาในทัศนเรื่องสิ่งที่ดีในตัวเองอย่างเป็นอิสระ โดยมีความคาดหวังต่อจุดมุ่งหมายในชีวิต และการให้คุณค่าของสิ่งที่ดีในฐานะที่เป็นการกระทำที่มีเหตุผล (goodness as rationality)

2) บุคคลที่มีสำนึกในเหตุผล คือ บุคคลที่มีสำนึกในความยุติธรรมซึ่งสัมพันธ์กับมโนทัศน์เรื่องสิ่งที่ถูกต้อง² (the concept of right) โดยที่บุคคลมีความเต็มใจในการร่วมมือทางสังคม มีสิทธิและหน้าที่ทางจริยธรรมเป็นข้อกำหนดของหลักความยุติธรรมผ่านโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม

(Freeman, 2007, p. 150)

¹ “while they are willing to act justly, they are not prepared to abandon their own interests.” (Rawls, 1971, p. 281)

² บุคคลในสังคมที่มีการจัดระเบียบแบบแผนอย่างดีจะตัดสินปัญหาความขัดแย้งทางสังคมโดยมีผลลัพธ์อย่างเดียวกัน

อำนาจทางจริยธรรมทั้งสองนี้เป็นคนละอย่างกันเมื่อคำนึงถึงการใช้เหตุผลในทางปฏิบัติ เช่น บุคคลที่มีเหตุผลแต่ไม่มีสำนึกในเหตุผล หมายถึง การที่บุคคลสามารถวางแผนชีวิตของตนได้อย่างดีเพื่อบรรลุเป้าหมายในชีวิต แต่ไม่สามารถร่วมมือกับผู้อื่นและสังคม ตัวอย่างเช่น ละเมิดกฎข้อบังคับ ละเมิดสิทธิของผู้อื่น โดยรอลงกล่าวไว้ในสองประเด็นหลัก คือ ความยุติธรรมในฐานะสิ่งที่ดี และ สำนึกในความยุติธรรม

2.4.1 ความยุติธรรมในฐานะสิ่งที่ดี (the good of justice)

รอลส์ได้รับอิทธิพลจากหลักการของอริสโตเติล (Aristotle, ก่อน ค.ศ.384 – ก่อน ค.ศ. 322) เกี่ยวกับการเป็นบุคคลที่มีเหตุผล โดยมองว่าธรรมชาติของมนุษย์นั้นมีเหตุผลทำให้มนุษย์ตระหนักถึงความสามารถของตน และแสวงหาสิ่งที่ดีเพื่อตนเอง โดยพัฒนาขีดความสามารถในระดับที่สูงขึ้น (higher abilities) รอลส์มองว่าบุคคลที่มีความยุติธรรมประกอบไปด้วยคุณธรรม (moral virtue) โดยเป็นมนุษย์ที่เป็นตัวของตัวเอง มีเป้าหมายในการวางแผนชีวิตที่มีเหตุผลผ่านการตัดสินใจอย่างรอบคอบ เช่น ความสัมพันธ์ในครอบครัวและกับเพื่อนฝูง ตำแหน่งหน้าที่ในอาชีพการงาน (Rawls, 1971, p. 432) ลักษณะของบุคคลที่มีเหตุผลจะไม่พยายามทำในสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ จึงแสวงหาจุดมุ่งหมายและให้ความสำคัญกับวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการบรรลุจุดมุ่งหมายนั้น โดยมีความปรารถนาจะทำให้สำเร็จในอนาคต แสดงให้เห็นว่ารอลส์ไม่ได้มองว่าความยุติธรรมเกิดจากการใช้หลักจริยธรรมเพื่อให้เกิดความดีสูงสุด แต่มาจากการมีมโนทัศน์เรื่องสิ่งที่ดีของมนุษย์ที่มีเหตุผล (Freeman, 2007, pp. 147-148)

2.4.2 สำนึกในความยุติธรรม (the sense of justice)

รอลส์มีทัศนะเรื่องสำนึกในความยุติธรรมแบบเดียวกับรูสโซที่ว่า แรงจูงใจทางสังคมเป็นเงื่อนไขพื้นฐานของความสามารถในการเข้าสังคมของมนุษย์ (human sociability) โดยจะตั้งองไม่สับสนกับพวกปรารถนียม (altruism) กล่าวคือ ถึงแม้บุคคลในสถานะแรกเริ่มไม่เป็นอัตโนมัติ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าปรารถนียม โดยที่การกระทำแบบปรารถนียมนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ยุติธรรม เนื่องจากสำนึกในความยุติธรรมต้องมาจากแรงจูงใจที่มีเหตุผล ไม่ได้กระทำเพราะเป็นธรรมชาติของมนุษย์ในการทำดีหรือมาจากอารมณ์ความรู้สึก (natural virtues and sentiments) แต่เป็นการกระทำที่ดำเนินตามมาตรฐานของสังคม (social norm) เช่น การปฏิบัติตามกฎหมาย การปฏิบัติตามหลักความยุติธรรม ซึ่งเป็นผลผลิตของการให้เหตุผลของมนุษย์ (human

reasoning) และสะท้อนเงื่อนไขของความร่วมมือทางสังคม สำคัญในความยุติธรรมจึงมีความสัมพันธ์กับความปรารถนาที่มีเหตุผล (rational desires) ในสิ่งที่ดีของมนุษย์ เนื่องจากเป็น การปฏิบัติตามหลักเชิงปทัฏฐฐาน (normative principles) ว่าสิ่งใดควรหรือไม่ควร ดังนั้นบุคคลที่มี สำคัญในความยุติธรรมจะยอมรับหลักความยุติธรรมบนพื้นฐานของกฎหมาย และ ธรรมเนียมปฏิบัติทางสังคม (social conventions) (Freeman, 2007, p. 249)

โดยปกติมนุษย์มีเป้าหมายหลายอย่าง (multiple ends) เราจะรู้ได้อย่างไรว่า เป้าหมายใดสำคัญกว่ากันในการแสวงหาชีวิตที่ดี จะให้ค่าของความยุติธรรมเท่ากับ ความปรารถนาอื่นๆ หรือไม่ คำตอบของรอลส์คือ อยู่ที่ว่าคุณสามารถมีสำนึกในความยุติธรรมหรือไม่ เนื่องจากถ้ามีสำนึกในความยุติธรรมแล้ว ความยุติธรรมต้องมาก่อนความปรารถนาอื่นๆ และจะ ทำให้เกิดแรงจูงใจที่มีเหตุผลในการปฏิบัติให้สอดคล้อง (consistently) กับหลักความยุติธรรมด้วย (Freeman, 2007, p. 251)

พัฒนาการทางจริยธรรม (moral development) ของรอลส์มาจากแนวคิดเรื่องการ พึ่งพาอาศัยกัน โดยจะเกิดขึ้นได้ต้องมาจากความผูกพันของบุคคลต่อผู้อื่นและต่อสถาบัน โดยขึ้นอยู่กับสิ่งที่บุคคลมองสิ่งที่ดีที่ส่งผลกระทบต่อผู้อื่นและต่อสถาบัน หลักการพึ่งพาอาศัยกัน นี้จึงเป็นข้อสมมติฐานทางจิตวิทยาที่สำคัญที่สุดในทฤษฎีความยุติธรรมของรอลส์

รอลส์มีทัศนะว่า สถาบันมีอิทธิพลต่อทัศนคติทางจริยธรรมของบุคคลซึ่งเติบโตใน สังคม มีการเรียนรู้ และมีพัฒนาการทางจริยธรรม ดังนั้นโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมที่ยุติธรรมจึง มีความสำคัญ และมีผลต่อบุคคลในการพัฒนาความเข้าใจและความผูกพันกับหลักความยุติธรรม ดังนั้นบุคคลจึงพัฒนาความรู้สึกทางจริยธรรม ให้สอดคล้องไปกับความยุติธรรมในฐานะความ เทียงธรรมซึ่งมีในสังคมที่มีระเบียบแบบแผนที่ดีได้

รอลส์ได้วางหลักในการพัฒนาทางจริยธรรม โดยเรียกว่า “หลักการพึ่งพาอาศัยกัน” (reciprocity principles) ไว้ 3 ระยะเวลา ดังนี้

1) การพัฒนาจริยธรรมจากการใช้อำนาจ (morality of authority) ได้แก่ ความรัก ความเคารพ ความไว้วางใจ ซึ่งเริ่มต้นจากสถาบันครอบครัว¹ ที่ปลูกฝังให้บุคคลตั้งแต่แรกเกิด

¹ สถาบันครอบครัวในทัศนะของรอลส์ เป็นโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมในการผลิต ทรัพยากรบุคคล และถ่ายทอดวัฒนธรรมทางความคิด ประเพณีสืบทอดรุ่นต่อรุ่นเพื่อทำให้สังคมมี ความยั่งยืนอยู่ได้

2) การพัฒนาจริยธรรมจากการสมาคม (morality of association) ได้แก่ เพื่อนฝูง เพื่อนร่วมงาน เพื่อนบ้าน ซึ่งปลูกฝังพื้นฐานทางศีลธรรมจากการเข้าสังคม

3) การพัฒนาจริยธรรมจากการใช้หลักการ (morality of principles) ได้แก่ ความปรารถนาที่จะร่วมมือและสนับสนุนสถาบันทางสังคม ซึ่งต้องได้รับการพัฒนาทางจริยธรรมทั้งสองระยะก่อน

(Freeman, 2007, pp. 255-258)

ในทัศนะของรอลส์ ถ้าบุคคลขาดพัฒนาการทางจริยธรรมระดับครอบครัวและสังคม จะขาดบุคลิกภาพที่จะเป็นบุคคลที่มีสำนึกในความยุติธรรม เนื่องจากปราศจากความสามารถในการใช้เหตุผลที่เหมาะสม และ ความสามารถในการร่วมมือทางสังคม บุคคลที่มีสำนึกในความยุติธรรมของรอลส์จึงมีลักษณะเป็นปรัตถนิยมแบบพึ่งพาอาศัยกัน (reciprocal altruism) หรือ ปรัตถนิยมแบบจำกัด (limited altruism) (Rawls, 1971, p. 146) กล่าวคือ เป็นการทำความดีซึ่งกันและกันระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลในลักษณะที่เอื้อประโยชน์ต่อกัน ไม่เอาเปรียบกัน (mutually disinterested) ไม่ใช่ปรัตถนิยมแบบไม่มีเงื่อนไข (unconditional altruism) ซึ่งเป็นการกระทำความดีเพื่อมวลมนุษยชาติ จึงไม่ใช่บุคคลที่มีเหตุผลที่เหมาะสมตามความคิดของรอลส์ (Freeman, 2007, p. 263) การที่บุคคลในสถานะแรกเริ่มมีความสนใจที่แตกต่างกัน โดยมีความสนใจเรื่องของตนเอง (self-interest) แต่ไม่อีกจรรยาบรรณต่อกัน สามารถตีความได้ว่า กลุ่มบุคคลในสถานะแรกเริ่มไม่ได้มีความมุ่งหมายที่จะแข่งขันกับผู้อื่นแต่เป็นการกระทำเพื่อตัวเอง การพึ่งพาอาศัยกันจึงเป็นไปด้วยเหตุผล ไม่ได้มาจากอารมณ์ความรู้สึก เป็นการกระทำที่มีเงื่อนไขโดยมีขอบเขตของผลประโยชน์ร่วมกัน โดยที่บุคคลในสถานะแรกเริ่มใช้เหตุผลในการตัดสินใจเลือก (rational choice) (Rawls, 1971, p. 142)

2.5 เสถียรภาพของความยุติธรรม

รอลส์เห็นว่าปัญหาเรื่องความมีเสถียรภาพของความยุติธรรมขึ้นอยู่กับมโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมว่าสามารถไปกันได้กับธรรมชาติของมนุษย์และพื้นฐานทางจิตวิทยาของมนุษย์เพื่อสิ่งที่ดีของมนุษย์ได้หรือไม่ โดยหลักความยุติธรรมต้องเป็นที่ยอมรับของมหาชน และได้รับการสนับสนุนจากประชาชนในการให้ความร่วมมือ ดังนั้นหลักการใดที่เข้ากันไม่ได้กับธรรมชาติของมนุษย์ จึงไม่ถือว่าเป็นหลักความยุติธรรมที่เป็นไปได้ตามเงื่อนไขที่รอลส์กำหนด เนื่องจากความมีเสถียรภาพในทัศนะของรอลส์ ต้องเป็นเสถียรภาพเพื่อเหตุผลที่เหมาะสม (stability for right reasons) ดังนั้นการให้เหตุผลในหลักความยุติธรรมจึงต้องสอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ และ

ความจริงเกี่ยวกับความร่วมมือกัน เมื่อหลักความยุติธรรมเรียกร้องมากเกินไปเกินกว่าที่มนุษย์จะทำได้ เช่น การประกอบคุณความดีโดยไม่มีเงื่อนไข ย่อมไม่เกิดความร่วมมือจากคนส่วนใหญ่ เนื่องจากความไม่มีเหตุผลทำให้หลักความยุติธรรมเป็นสิ่งเพ้อฝัน (Freeman, 2007, pp. 165-166)

ความมีเสถียรภาพของสังคมที่มีความยุติธรรมหมายถึง สังคมที่สามารถใช้หลักความยุติธรรมในการร่วมมือกันของบุคคลในสังคม โดยผ่านวิวัฒนาการทางสังคมได้ แม้ว่าสังคมจะเกิดภาวะที่ไม่แน่นอน เช่น ภัยธรรมชาติ สงคราม วิกฤติทางเศรษฐกิจ แต่หลักความยุติธรรมยังมีพลังในการขับเคลื่อนสังคมได้ รอลส์ให้ความสำคัญแก่ความมีเสถียรภาพซึ่งขึ้นอยู่กับโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม รอลส์เห็นว่าเพื่อให้เกิดความมีเสถียรภาพ หลักความยุติธรรมจึงต้องสามารถนำมาใช้ได้จริง โดยไม่ใช่เป็นการบีบบังคับ แต่เกิดจากความสมัครใจยอมรับหลักการและสนับสนุนให้คงอยู่ต่อไป ในทัศนะของรอลส์แนวคิดแบบทอมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes, ค.ศ.1588 – ค.ศ. 1679) เรื่ององค์อธิปัตย์ (sovereign) คือ บุคคลที่มีอำนาจสูงสุดในการปกครอง ดังเช่น กษัตริย์ในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทำให้สังคมมีเสถียรภาพยั่งยืนและมีเหตุผลเพียงพอก็จริง แต่ในความเห็นของรอลส์ไม่ใช่เหตุผลที่เหมาะสม เนื่องจากไม่มีความเป็นเสรีนิยมและต่อต้านประชาธิปไตย (non-liberal and anti-democratic) (Freeman, 2007, p. 246)

รอลส์เห็นว่าความร่วมมือทางสังคมจะมีเสถียรภาพได้ต้องมีกฎข้อบังคับ (rule) และเมื่อมีผู้ใดละเมิดจะต้องมีการใช้อำนาจบังคับเพื่อป้องกันไม่ให้สังคมขาดเสถียรภาพ แต่การบังคับ (coercive enforcement) ไม่ใช่หลักการของแรงจูงใจเพื่อทำให้เกิดเสถียรภาพเพื่อเหตุผลที่เหมาะสม (Rawls, 1971, p. 497) เนื่องจากจะต้องมีเหตุผลที่เหมาะสมในการปฏิบัติตามกฎด้วย โดยรอลส์อธิบายว่าสำนึกในความยุติธรรมเป็นแรงจูงใจทางจริยธรรม¹ (moral motivation) ให้บุคคลปฏิบัติตามกฎข้อบังคับ (Rawls, 1971, p. 505) กล่าวโดยสรุป ความยุติธรรมเป็นการกระทำของมนุษย์ที่แสดงออกในกิจกรรมทางสังคม ดังนั้นมโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมจึงต้องสอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์และการแสวงหาสิ่งที่ดีของมนุษย์ด้วย หน้าที่หลักของเสถียรภาพ คือ การยืนยันว่าการเลือกหลักความยุติธรรมในสถานะแรกเริ่มมีความสอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์และสิ่งที่ดีของมนุษย์ เนื่องจากบุคคลที่มีเหตุผลและมีสำนึกในเหตุผลยอมรับและปฏิบัติตามหลักความยุติธรรมในสังคมที่มีการจัดระเบียบแบบแผนอย่างดี โดยรอลส์อ้างถึง

¹ แรงจูงใจทางจริยธรรม หมายถึง ความปรารถนาที่จะปฏิบัติตามกฎจริยธรรมเพื่อบรรลุเป้าหมายของตน เป็นความปรารถนาที่จะทำความดีอย่างมีเหตุผล ไม่ใช่การใช้อารมณ์ความรู้สึก (Freeman, 2007, p. 253)

หลักการพึ่งพาอาศัยกันซึ่งเป็นความโน้มเอียงทางจิตวิทยาตามธรรมชาติของมนุษย์ เนื่องจากมนุษย์ถูกเลี้ยงดูด้วยความรัก ความผูกพัน จึงสามารถพัฒนาจิตสำนึกในความยุติธรรม และมีความเต็มใจที่จะสนับสนุนการดำเนินการของสถาบัน

การที่บุคคลมีสำนึกในความยุติธรรมจึงเป็นการปฏิบัติเพื่อประโยชน์ของความยุติธรรม (the sake of justice) และในการปฏิบัตินี้เองที่บุคคลได้ตระหนักถึงธรรมชาติของมนุษย์ที่เป็นอิสระและเท่าเทียมกัน โดยบุคคลมีความสามารถในการกำหนดตนเองได้อย่างอิสระ ดังนั้นเมื่อบุคคลในสังคมสนองต่อความยุติธรรมเช่นนี้ สังคมที่มีการจัดระเบียบแบบแผนอย่างดี จึงไม่ได้เป็นสังคมที่เพ้อฝัน (utopian) แต่เป็นสังคมอุดมคติที่ประกอบด้วยความยุติธรรมและความมีเสถียรภาพ ประชาชนยอมรับหลักความยุติธรรมโดยมีแรงจูงใจในการปฏิบัติตามข้อกำหนดเพื่อเหตุผลที่เหมาะสม เนื่องจากสังคมจะยั่งยืนอยู่ได้ผู้คนต้องมีเหตุผลและมีสำนึกในเหตุผลที่ยอมรับมาตรฐานของความยุติธรรมในสังคม (norm of justice) (Freeman, 2007, pp. 282-283)

ในพระพุทธศาสนามีคำสอนที่เกี่ยวข้องกับมโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมแฝงอยู่ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ระดับสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ซึ่งมีความน่าสนใจ เนื่องจากคำสอนมีปริมาณมาก ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมในพระพุทธศาสนา โดยจะกล่าวในบทต่อไป